

**Міністерство освіти та науки України
Миколаївський державний гуманітарний університет
імені Петра Могили**

Пронь С.В.

*Міжнародні відносини та
зовнішня політика*

(перша половина ХХ століття)

Навчально-методичний посібник

Для студентів гуманітарних
факультетів, абітурієнтів
та учнів середніх загальноосвітніх шкіл.

Миколаїв - 2006

ББК 66.4(О)я 73

П 81

УДК 327(091)(075.8)

Схвалено і рекомендовано до друку Вченою радою Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили (протокол № 6(38) від 10 березня 2006 року).

Рецензенти: Тригуб П.М., доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри міжнародних відносин та історії Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили;
Шевельов В.М., кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського.

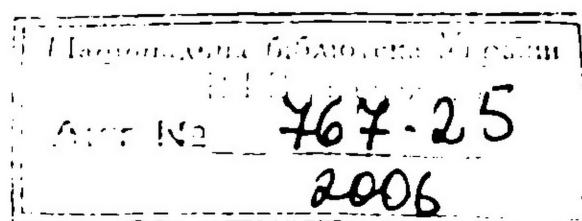
П 81

Пронь С.В. Міжнародні відносини та зовнішня політика (перша половина ХХ століття): Навчально-методичний посібник. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 72 с.

ББК 66.4(О)я 73

Посібник містить необхідні матеріали для вивчення курсу міжнародних відносин та зовнішньої політики означеного хронологічного періоду.

Автор, використовуючи різноманітні джерела та літературу, намагається розглянути і дати фактологічну обґрунтовану відповідь на складні питання системи міжнародних відносин першої половини ХХ століття.

ISBN 966-336-054-2

© Пронь С.В., 2006

© МДГУ ім. П. Могили, 2006

Зміст

Передмова	6
Розділ I. Міжнародні відносини та дипломатія напередодні та в роки першої світової війни	8
1. Міжнародні відносини наприкінці XIX – на початку XX століть: шлях до війни.	
2. Липнева криза 1914 року. Мета та характер війни.	
3. Вплив першої світової війни на систему міжнародних відносин.	
Розділ II. Домінуючі проблеми повоєнного мирного врегулювання. Версальська конференція	17
1. Паризька мирна конференція. Діяльність «Рад».	
2. Створення Версальської системи.	
Розділ III. Розвиток міжнародних відносин та зовнішня політика провідних країн світу у 1920-ті роки	23
1. Генуезька конференція та її значення. Рапалльський договір (аналіз статей).	
2. План Дауеса. «Дауесізація» Німеччини.	
Розділ IV. Міжнародні відносини та зовнішня політика в роки світової економічної кризи (1929-1933 роки)	28
1. Створення «центрів» війни на Далекому Сході та в Європі.	
2. Фашизація Італії та Німеччини.	
Розділ V. Міжнародні відносини та зовнішня політика напередодні та в період другої світової війни	35
1. Англійсько-французька дипломатія та італійсько-німецька агресія: хто проти кого?	

2. Велика Вітчизняна війна 1941-1945 років.
3. Міжнародні конференції періоду другої світової війни. Мета та результати.

Розділ VI. Головні напрямки зовнішньої політики Великої Британії..... 42

1. Зовнішньополітична концепція Англії на початку «холодної війни» (фактори сприяння).
2. Великобританія: шлях до Європейського співтовариства.

Розділ VII. Формування та реалізація основних напрямків міжнародних відносин та зовнішньої політики США у повоєнний період... 46

1. Фактори впливу та зовнішньополітичний механізм США.
2. Доктрина Трумена, план Маршала. Створення НАТО.
3. Політика «холодної війни» за часів президентства Д. Ейзенхауера (1953-1956; 1957-1961рр.)

Питання до іспиту 53

Загальні джерела та література..... 55

Хронологія подій 58

Англійсько-український словник основних термінів 62

Міжнародні відносини та зовнішня політика в афоризмах (держава, закон, політика, дипломатія, національні особливості)..... 64

Заключення 69

Додатки (карти, документи, матеріали)

Передмова

Гуманітаризація сучасної освіти спрямована, головним чином, на інтелектуальний та моральний розвиток особистості, підвищення рівня загальної освіченості майбутнього фахівця, що є важливою умовою для подальшого професійного визначення.

Новітні технології навчання, які передбачають застосування комп'ютерів, мультимедійних систем, аудіовізуальних засобів, дозволяють значною мірою активізувати процес оволодіння інформацією. Проте і сьогодні найбільш доступним для більшості студентів залишається робота з підручниками, навчальними посібниками, монографіями, довідниковою літературою.

Мета цього посібника – об'єктивно, з позицій сучасної науки, викласти дисципліну «Міжнародні відносини та зовнішня політика (перша половина ХХ століття)».

Історія міжнародних відносин та зовнішньої політики пережила, як відомо, зміну чотирьох світових порядків – Вестфальського (1648 - 1814), Віденського (1814 - 1919), Версальського (1919 - 1945) та Потсдамського (1945 - 1989). Правда, деякі, переважно західні дослідники, прийшли до висновку, що Потсдамський світовий порядок почав розпадатися ще у 1950-ті роки. Так, Бжезинський З. стверджує, що реально біполярний світ проіснував лише до 1957 року (Foreign Affairs. – 1972. – October. – P. 207). Для Холсті К. цей період продовжувався з 1955 до 1975 років (Holsty K.Y. International Politics. A Frame – work for Analysis. Englewood Cliffs, 1972. – P. 92-94). Гопкінс Р. та Менсбах Р. виділили два етапи існування біполярної системи – період «жорсткої біполярності» (1947 – 1956 роки) і «вільної біполярності» (1957-1962) (Foreign Affairs. – 1972. – October. – P. 208-209). Гріффіт У. і Спеніер С. вважали, що біполярний світ протримався лише до 1962 року, тобто до Карибської кризи, після чого почався крах Потсдамського світопорядку (Griffith W.E. The Sino-Soviet Rift. – Cambridge,

1964. – P.S.; Spanier S.W. James Nations Play: Analyzing International Politics. – N.Y., 1972. – P. 82). Спігель С. та Улам А., в свою чергу, стверджували, що руйнування Потсдамського світопорядку співпало з початком війни в Кореї у 1951-ому році (Public Policy. – Winter. – 1970. – P. 384). Ласвелл Х. і Каплан М. вважали, наприклад, що зміцнення позицій Великобританії в якості нової сили в Європі на початку 1950-х років дозволило говорити про наявність не двох, а трьох «полюсів сили» у Потсдамській системі міжнародних відносин (Laswell H.D. and Kaplan N. Power and Society: a Framework for Political Inquiry. – New Haven, 1951. – P. 256-258). Але не так просто дати відповідь в якому часі, історичному вимірі людство живе сьогодні, чим характеризується постбіполярна епоха, які її ознаки, специфічні риси, особливості?

У навчально-методичному посібнику розглядаються Версальський та частково Потсдамський світові порядки.

Автор не претендує на повне висвітлення всіх подій міжнародних відносин та зовнішньої політики першої половини ХХ століття і на остаточні висновки.

РОЗДІЛ I

Міжнародні відносини та дипломатія напередодні та в роки першої світової війни

1. Міжнародні відносини наприкінці XIX – на початку XX століть: шлях до війни.
2. Липнева криза 1914 року. Мета та характер війни.
3. Вплив першої світової війни на систему міжнародних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайончковский П.А. Мировая война 1914-1918: В 2 т. – М., 1938-1939.
2. Нотович Ф.И. Дипломатическая борьба в годы первой мировой войны. – М.; Л., 1947.
3. Каверин И.Н. За кулисами английской блокады (из истории первой мировой войны). – М., 1955.
4. Готлиб В.В. Тайная дипломатия во время первой мировой войны. – М., 1960.
5. Виноградов К.Б. Буржуазная историография первой мировой войны. – М., 1962.
6. Гершов З.М. “Нейтралитет” США в годы первой мировой войны. – М., 1962.
7. Вержиховский Д.В., Ляхов В.Ф. Первая мировая война. 1914-1918 гг. Военно-исторический очерк. – М., 1964.
8. Полетика П.П. Возникновение первой мировой войны. Июльский кризис 1914 г. – М., 1964.
9. Первая мировая война: политика, идеология, историография / Под редакцией Б.Д. Козенко. – Куйбышев, 1990.
10. Первая мировая война. Пролог XX века. – М., 1998.
11. Джолл Д. Истоки первой мировой войны. – Ростов-на Дону, 1998.

1. Наприкінці XIX – на початку XX століть система міжнародних відносин стала більш складною та вибухонебезпечною. Це пояснюється наступним.

По-перше, на міжнародній арені з'явилися нові потужні сили. В Європі в наслідок завершення процесів об'єднання на європейську та світову політичну арену вийшли оновлені Німеччина та Італія в якості рівноправних суб'єктів міжнародних відносин. Зіткнення їх інтересів з Англією, Францією, Росією, Австро-Угорщиною та іншими провідними країнами було незаперечним.

По-друге, в Азії на перші ролі претендувала Японія, що зіштовхувало її інтереси з інтересами Росії, Англії, Німеччини, Франції та США.

По-третьє, у центрі конфліктів опинилася Османська імперія, яка займала величезні території у Північній Африці, на Близькому Сході, у Південно-Східній Європі, що стали об'єктами «розподілу».

По-четверте, найбільш гострі зіткнення та конфлікти були зв'язані з боротьбою за колонії, за сфери впливу. Експансія, намагання до загарбань територій виправдовувались націоналістичними і геополітичними теоріями та ідеями (пангерманізм, панамериканізм, пантюркізм, японська ідея «Великої Азії» тощо). Силова політика суміщалася з таємною дипломатією, договорами, завуальованими і наявними компромісами, маневрами та відповідною «грою».

Рухові до світової війни сприяли локальні війни. Їх можна виділити, при наймі, три.

Ще у 1849 році США запропонували Іспанії продати їм Кубу за 100 млн. доларів. Цього не відбулося. У *квітні 1898 року* США

розпочинають війну проти Іспанії і дуже швидко отримують перемогу, розгромивши іспанський флот. «Незалежна» Куба стала американською напівколонією. Саме так іспансько-американська війна відмітила нову межу в історії міжнародних відносин: ця **війна стала першою**, але не останньою війною за перерозподіл світу.

Друга війна, пов'язана з колоніальним розподілом світу, була розв'язана Англією проти двох бурських республік на півдні Африканського континенту – **англо-бурська війна (1899-1902рр)**. Сили супротивників були нерівними. Бури потерпіли поразку, а їх республіки приєдналися до британських колоній.

Третьою була російсько-японська війна 1904-1905рр. за перерозподіл територій та сфер впливу на Далекому Сході. В цій війні Англія та США були на боці Японії. Руками японців вони намагалися послабити Росію. З цією метою Англія у 1902 році заключила англійсько-японський союз, а США допомогли Японії у 1905 році забезпечити вигідні умови мирного договору з Росією.

До початку ХХ ст.. в Європі склалися два головних військово-політичних союзи. Перший – **Троїстий** союз Німеччини, Італії та Австро-Угорщини було сформовано у **1882 році**, потім його було поновлено у **1892 році**; проіснував до **1915 року**, коли з нього вийшла Італія.

Складові частини другого союзу – **Антанти** (Англія, Франція, Росія) були наступними:

- а) оформлення у 1891-1893рр. за допомогою воєнно-політичної конвенції французько-російського союзу;
- б) у квітні 1904 року Англія та Франція підписали «сердечну угоду» - **«antent cordiale»** - договір Антанти, секретні статті якого передбачали погодження щодо розподілу колоніальних сфер впливу (Франція обіцяла не втручатися у справи Англії в Єгипті; Велика Британія погоджувалась з діями Франції у Марокко);

в) **31 серпня 1907 року** була підписана англійсько-російська конвенція про розмежування сфер впливу в Ірані, Афганістані та Тибеті. Створення **Антанти** було завершено.

Протистояння Троїстого союзу та Антанти проявилось у Балканських війнах. Після младотурецької революції 1908 року крах Османської імперії прискорився. У 1908 році Австро-Угорщина проголосила про анексію Боснії та Герцеговини. В той же час про повну незалежність заявила й Болгарія. Анексія Австро-Угорщиною двох слов'янських провінцій викликала кризу у відносинах на Балканах: Сербія засудила анексію, Росія підтримала Сербію. Німеччина, навпаки, підтримувала Австро-Угорщину.

У кінцевому варіанті, не отримавши підтримки Франції та Англії, Росія санкціонувала анексію.

29 вересня 1911 року почалася італійсько-турецька війна: італійський десант висадився у Північній Африці та в результаті бойових дій з турецькими військами захопив частину Лівії. На Балканах в цей час склався союз трьох країн – Болгарії, Сербії та Греції – з метою відібрати у Туреччині Македонію.

Війна проти Туреччини почалася у **жовтні 1912 році**. Головною силою союзницької армії були болгарські частини, вони й нанесли вирішальний удар по турецькій армії; союзники підійшли до Константинополю. **28 листопада 1912 року** незалежність проголосила Албанія.

21 квітня 1913 року було підписано перемир'я, а **30 травня 1913 року** – Лондонський мирний договір: вся територія європейської Туреччини переходила до переможців.

Перша Балканська війна 1911 – 1912 років призвела до зміни співвідношення сил на Балканах. Посилення Сербії, з іншого боку, послабило вплив Австро-Угорщини та Туреччини. Австро-угорська та німецька дипломатія направила всі зусилля для того, щоб розірвати союз, який

заснували слов'янські держави і Греція у боротьбі за визволення Балкан від турецького гноблення. Головним для них було роз'єднати союз Болгарії та Сербії. Цьому сприяли шовіністичні амбіції деяких монархів балканських країн. Наприклад, болгарський цар Фердинанд мріяв про створення «Великої Болгарії», тому його вимоги щодо розподілу Македонії були занадто перебільшеними. Заручившись підтримкою Австро-Угорщини та Німеччини, Болгарія **29 червня 1913 року** розгорнула військові дії проти сербів та греків. Так почалася **друга Балканська війна**. Але обіцяна допомога не була надана і Болгарія досить швидко була розбита і запросила миру. **10 серпня 1913 року** у Бухаресті було підписано мирний договір: Сербія, Греція, Туреччина і Румунія отримали територіальні **«надбання»**. Таким чином, карту Балкан знову «перекроїли», а ворожнеча, інтриги, дипломатична гра перетворили Балкани на слабкий ланцюжок міжнародних відносин, де перетиналися інтереси майже всіх провідних європейських країн та Туреччини.

2. До 1914 року протиріччя між Троїстим союзом та Антантою загострилися до найвищого рівня. Зоною особливої напруги стає Балканський півострів. Австро-Угорщина вирішила одним ударом по Сербії остаточно затвердити свій вплив на Балканах. Безпосереднім приводом до війни було вбивство **28 червня 1914 року** в Сараєво – столиці Боснії намісника австрійського престолу ерцгерцога **Франца Фердинанда** та його дружини великосербськими націоналістами з напіввоєнної організації «Чорна рука» **Принципом і Гавриловичем.**^①

На жаль, до сьогодення читачам подається невірна спотворена інформація. Автори підручників та посібників з історії України для учнів шкіл (прикладом можуть бути – Король В.Ю. Історія України. – Київ.: «Феміна», 1995. – 264с; Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Частина перша. 1914-1939. – Київ.: «Генеза», 2001. – 352с.) взагалі не згадують цей

---

1. Мир в XX веке /Под редакцией Сороко – Цюны О.С. – М., 1996. –

факт. Шкільні підручники Російської Федерації продовжують стверджувати, що вбивцею був «19-річний студент Гаврила Принцип» (Кредер А.А. Новейшая история. XX век. – Москва, 1997. – С. 27).

Воєнні кола Австрії вимагали термінового початку війни проти Сербії. Все залежало від позиції Берліна. Кайзер Вільгельм II, прийнявши австрійського посла Сегені, висловився за необхідність діяти швидко та енергійно. Ультиматум сербському представнику було вручено 23 липня 1914 року у Белграді. Документ було складено таким чином, щоб жодна, поважаючи себе країна, не змогла його прийняти. Наприклад, сербський уряд повинен був взяти наступні зобов'язання:

- «не допускати жодних публікацій, викликаючих... зневагу» до австро-угорської монархії;
- терміново закрити та конфіскувати всі засоби товариств, що займаються пропагандою проти Австро-Угорщини;
- звільнити з військової та адміністративної служби осіб винних у пропаганді проти Австро-Угорщини;
- допустити на територію Сербії представників органів віденського уряду;
- участь представників Австро-Угорщини у розслідуванні вбивства ерцгерцога.

Термін ультиматуму діяв до 6 годин вечора суботи 25 липня.

26 липня 1917 року австро-угорський уряд направив повідомлення про ультиматум у Лондон, Париж, Петербург.

Росія ні в економічному, ні у військовому відношенні не була готовою до війни.

У Парижі, навпаки, чекали війни і відповідним чином впливали на Росію: не випадково 20 липня до Петербурга прибуває президент Франції Пуанкаре.

28 липня 1914 року Австро-Угорщина об'явила війну Сербії.

Микола II вагався. 30 липня міністру закордонних справ Росії Сазонову вдалося вмовити царя у необхідності загальної мобілізації. **1 серпня 1914 року** о 7 годині вечора посол Німеччини у Росії Пурталес вручив Сазонову ноту про оголошення війни.

3 серпня Німеччина об'явила війну Франції. З 24 годин **4 серпня 1914 року** у стані війни почали знаходитись Німеччина та Англія. Перша світова війна розпочалася. У війні прийняло участь 38 країн, до лав армій було мобілізовано 73,5 млн. чоловік, загинуло 10 млн.: це більше, ніж за всі війни, що велися на Землі у попередні 1000 років.

Цілі учасників війни відомі.

Перше. Німеччина намагалася покласти кінець морському домінуванню Англії, анексувати промислово розвинуті райони північно-східної Франції, загарбати території Росії – Прибалтику, Крим, Кавказ (меморандум пруського міністра закордонних справ Ф.В. фон Левеля від 29 жовтня 1914 року).

Друге. Австро-Угорщина бажала захопити Сербію, укріпитись на Балканському півострові, відняти у Росії частину Польщі, Подолію та Волинь.

Третє. Туреччина, втягнута у війну 2 листопада 1914 року, розраховувала на російське Закавказзя та поновлення впливу на Балканах.

Четверте. Велика Британія хотіла зберегти колонії та перевагу на морі, відняти у Туреччини Месопотамію та частину Аравійського півострова.

П'яте. Франція розраховувала на повернення Ельзасу – Лотарингії та приєднання лівого берега Рейну, Саарського вугільного басейну.

Шосте. Росія була занепокоєною збереженням впливу на балканські країни; до її планів входило приєднання Галичини, земель нижньої течії Німану та оволодіння чорноморськими протоками Босфор і Дарданели.

Сьоме. Японія, оголосивши 23 серпня 1914 року війну Німеччині, мала намір захопити «німецькі» території Китаю та острови у Тихому океані.

Таким чином, перша світова війна носила загарбницький характер з обох сторін. Тільки Сербія та Бельгія вели війну за своє звільнення, але це принципово не змінювало загального характеру війни.

3. Перша світова війна 1914-1918 років, яка стала підсумком краху існуючої системи міжнародних відносин, фактично була проявом кризи європейської цивілізації. Це пояснюється наступними складовими.

1) Намагання європейських держав створити на континенті наприкінці XIX – на початку XX століть систему рівноваги сил.

2) Перетворення після об'єднання 1871 року Німеччини у самостійний центр сили та змушення Франції шукати собі союзників щодо рівноваги сили Германії.

3) Поступове утворення в Європі Троїстого союзу та Антанти з метою зміцнення рівноваги і збереження миру. Оптимістичний настрій європейського суспільства і недооцінка небезпеки мілітаризму та націоналізму.

4) Приєднання до Троїстого союзу Болгарії (вересень 1915 року), а до Антанти – Італії (травень 1915 рік). Вплив військових фронтових негараздів (Верденська битва – лютий-грудень 1916 року; Ютландська морська битва травня 1916 року; наступ англійсько-французьких військ на Соммі –

липень-листопад 1916 року) на внутрішнє становище воюючих країн – перебудова на потреби війни економіки, падіння життєвого рівня населення. Зростання незадоволення війною.

5) Лютнева та жовтнева революції 1917 рік в Росії. Вихід з війни Болгарії (вересень 1918 рік), Туреччини (жовтень), Австро-Угорщини (3 листопада 1918 року). Початок демократичної революції у Німеччині (3 листопада 1918 року). Комп'єнське перемир'я Німеччини з Антантою 11 листопада 1918 року та закінчення першої світової війни.

Розділ II. Домінуючі проблеми повоєнного мирного врегулювання.

Версальська конференція.

1. Паризька мирна конференція. Діяльність «Рад».
2. Створення Версальської системи.

Література:

1. История международных отношений и внешней политики СССР. – Т.1. 1917-1945. – М.: Международные отношения, 1986. – С. 56-88.
2. Дэвид Ллойд Джордж. Правда о мирных переговорах. В двух томах. – М.: Издательство Иностранной литературы, 1957.
3. Цыганков Г.А., Дробот Г.А., Фельдман Д.М. Международные отношения как объект изучения. Учебное пособие. – М., 1992.
4. Пронь С.В. Новейшая история стран Азии и Африки. – 1917-1994гг. Курс лекций. – Николаев, 1995. – С. 25-26.
5. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні відносини ХХ сторіччя. – Київ, 1999.
6. Протопопов А.С., Козьменко В.М., Ельманова Н.С. История международных отношений и внешней политики России. 1648-2000. – М., 2001. – С. 203-212.
7. Міжнародні відносини та зовнішня політика 1980-2000 роки. (автори – Гайдуков Л.Ф. ...) – К., 2001. – 621с.

1. Вважаю за необхідне звернути вашу увагу на визначення міжнародних відносин, посиляючись на «Британську енциклопедію»:

«Дисципліна, яка пробує аналізувати умови, потреби і стремління, що впливають на зовнішню політику націй (держав); зразки (моделі) сили інтересів і виправдань, які розвинулися універсально і регіонально; і процеси

налагоджень, пристосувань та змін, якими намагаються засипати прірву між практикою і теорією». ①

Це перша теза.

Друга: Враховуючи величезну кількість літератури щодо Паризької мирної конференції (починаючи від «Истории дипломатии». – Т I-IV., М., 1976), переконаний, що більш вдало, конкретно, аргументовано цю тему **вперше** викладено в «Истории международных отношений и внешней политики России. 1648-2000» - авторы – Протопопов А.С. ... - М., 2001. – С. 203-212.

Третя теза: Незважаючи на високу оцінку цієї праці, навіть у неї зустрічаються **фактологічні** помилки.

Приклад: на сторінці 203 читаємо – «Парижская мирная конференция, проходившая с 18 января по 28 июня 1919 года».

Відкриваємо «Советский энциклопедический словарь». – М., 1980 (!). – С. 980: «Парижская мирная конференция проходила с 18 января 1919 по 21 января 1920 года».

І це правда!

Тому, **теза четверта:** вивчаючи будь-яку тему, будемо пам'ятати головні методологічні засади – об'єктивність,

історизм,

модернізм.

Переходимо, безпосередньо, до розгляду означеної проблеми.

Паризька мирна конференція.

Хронологічні межі роботи: 18 січня 1919 – 21 січня 1920 роки.

Кількість країн – учасниць – 27 (з домініонами Великої Британії - 32)

Мови конференції: англійська та французька.

---

1. Encyclopedia Britannica. Oxford; London, 1970. – Vol. 12. – P. 435.

Порядок денний (офіційний):

1. Підписання мирного договору з Німеччиною та її союзниками.
2. Створення Ліги Націй.

Діяльність «Рад».

«Рада - 10» - 18.01.1919 – до *середини лютого 1919р.*

Питання: 1. Створення Ліги Націй (25 січня прийняття резолюції).

2. Договір з Німеччиною.

Склад: США – Вільсон – Лансінг;

Англія – Ллойд-Джордж – Бальфур;

Франція – Клемансо – Пішон;

Італія – Орландо – Сонніно;

Японія – Макіно – Шінда.

«Рада - 4»: 24 березня – 28 червня 1919р.

Питання: 1. Договір з Німеччиною.

2. «Російське питання».

Склад: Вільсон, Ллойд-Джордж, Клемансо, Орландо.

Зверну Вашу увагу на 2(!) принципові моменти.

Перший. Версальський договір: 440 статей,

15 частин,

208 сторінок.

Наприклад, **статті 42-44** – про створення Рейнської демілітаризованої зони;

стаття 80 – заборонявся аншлюс Австрії (відбувся 12-13 березня 1938 р.);

статті 213-284 – питання про репарації.

Другий момент: діяльність німецької делегації (хронологія):

18 квітня 1919 – отримання запрошення;

30 квітня – прибуття (голова Брокдорф-Рантцау);

7 травня – вручення тексту договору;

20 червня – рішення «Ради – 4» про початок військових дій проти Германії, якщо до 7.⁰⁰ 23 червня не буде підписано договір;

28 червня – підписання договору.

«Рада – 5»: 28 червня 1919 – 21 січня 1920р.

Склад: Лансінг, Бальфур, Пішон, Сонніно, Сайондзі.

Питання: підписання договорів з союзниками

Німеччини:

10 вересня 1919 – Сен-Жерменський – Австрія;

27 листопада 1919 – Нейісський – Болгарія;

4 червня 1920 – Тріанонський – Угорщина;

10 серпня 1920 – Севрський – Туреччина.

2. Версальська система – це низка договорів, яка була підписана під час роботи Паризької мирної конференції 1919-20рр. учасниками форуму з Німеччиною та її головними союзниками в першій світовій війні (Версальський, Сен-Жерменський, Нейіський, Тріанонський, Севрський).

Версальська система – передбачала територіальні, репараційні, військові, колоніальні постанови.

Території: Німеччина втрачала в цілому – 1/8 – території;
1/10 – населення.

- Ельзас, Лотарінія відходили – Франції;
- Еймен, Мальмеді, Морене – Бельгії;
- створена Рейнська демілітаризована зона (50 км. – правий берег Рейну; повністю - лівий).
- три зони окупації (м. Кьольн – виводили війська у 1925р.
м. Кобленц – виводили війська у 1930р.
м. Майнц – виводили війська у 1935р.).
- Саарський (вугільні запаси) басейн – під протекторат Ліги Націй.
- частина Верхньої Сілезії – Польщі.

- частина Північного Шлезвигу – Данії;
- Гданськ (Данциг) – вільне місто;
- Клайпеда (Мемель) вільне місто (з 1923 - Литві);
- Гульчинський район – Чехословаччині;
- на о. Гельголанд та Дюн – знищити військові укріплення.

Репарації: Франція вимагала 800 млрд. марок.

Англія – 480 млрд. марок.

США – 228 млрд. марок.

Рішення комісії: перший внесок Німеччини

до 1 травня 1921р. – 20 млрд. золотих марок.

Військові постанови:

- відмінялась військова провинність;
- до 31 березня 1920р. німецька армія повинна була складати чисельно – 100 тисяч;
- офіцерів – не більше 4000;
- служба в армії – солдат – 12 років.
офіцерів – 25 років;
- ліквідовано Генеральний штаб;
- ВМФ – кількість 15 тисяч осіб;
6 броненосців; 6 легких крейсерів;
12 контрміноносців, 12 міноносців.
- підводний флот заборонявся.

Колонії: Того, Камерун отримали Англія, Франція;

Східна Африка (Танзанія) – Англія;

Руанда, Урунді – Бельгія;

Південно-Західна Африка (Намібія) – Південно-Африканський Союз;

Кіонгський трикутник – Португалія;

Нова Гвінея (Східна) – Австралія;

о. Самоа – Нової Зеландія;

о. Каролінгські, Маріанські, Маршалові – Японія.

Розподіл доповнив Севрський договір (10 серпня 1920р.):

- Сирія, Ліван – Франція;
- Палестина, Месопотамія (частина Іраку) – Англія;
- Туніс, Марокко – Франція;
- Єгипет – Англія;
- **анексовано** Англією о. Кіпр.

Версальська система була порушена (фактично відмінена) на Локарнській конференції (Швейцарія): **5-16 жовтня 1925р.** (Англія, Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Чехословаччина, Польща).

Договір (Рейнський пакт) було підписано 1 грудня 1925р. у Лондоні (крім Чехословаччини та Польщі):

- недоторканість німецько – французьких;
  - німецько – бельгійських
  - збереження Рейнської зони ...
- } кордонів;

У 1936 році Німеччина ремілітаризувала Рейнську зону.

Таким чином можна вважати, що ще наприкінці 1925 року провідні країни світу фактично відійшли від Версальської системи, а у 1936 році на виконанні її рішень «поставили крапку» остаточно.

**Розділ III. Розвиток міжнародних відносин та зовнішня політика
провідних країн світу у 1920-ті роки.**

1. Генуезька конференція та її значення. Рапалльський договір (аналіз статей).
2. План Дауеса. «Дауесізація» Німеччини.

Література:

1. Постников В.В. США и дауэсизация Германии. – М., 1957.
2. Руге Вольфганг. Германия в 1917-1933гг. – М., 1974.
3. Чичерин Г.В. Ленин и внешняя политика. – М., 1985.
4. Иераэлян В.Л. Дипломаты лицом к лицу. – М., 1990.
5. Никонова С.В. Очерк европейской политики Германии в 1924-1929гг. – М., 1977.
6. Советско-германские отношения. Сб. документов. Т.2. – 1919 – 1922. – М., 1971. – С. 479-481.
7. Протопопов А.С... История м/о и внешняя политика России. Глава 9. – М., 2000. – С. 221-228.

1. Подвійне політичне завдання радянської делегації в Генуї було наступним:

1) «посилити пацифіське (політична течія, засуджуюча будь-які війни) – крило буржуазії»;

2) «роз'єднати між собою об'єднані в Генуї [проти Росії] буржуазні країни» (Ленін В.І. Проект постанови ЦК ... - Т. 44. – С. 407).

Мистецтво радянської дипломатії в Генуї полягало в тому, щоб «ясно та голосно проголосити пропозиції до ... розгону конференції» (Ленін В.І. Лист до Чичеріна. – Т. 45. – С. 34-35).

Генуезька конференція.

10 квітня – 19 травня 1922р. (представлено 29 країн, з домініонами Англії - 34).

Порядок денний:

- економічні та фінансові питання після закінчення першої світової війни (Советский энциклопедический словарь – М., 1980. – С. 292).

Фінансові претензії до Росії – 18,5 млрд. доларів;

Росії до капіталістичних країн – 39 млрд. доларів.

Голови делегацій:

Франції – Луї Барту.

Англії – Ллойд Джордж.

Німеччини – Вірт (канцлер).

Польщі – Скірмунт.

Португалії – Діаманді.

США (*спостерігач*) – Чайлд (посол у Римі).

Хотілось би звернути увагу на ***декілька принципових моментів.***

Перший. Конференція в Каннах (Франція). – 6-13 січня 1922р. – про проведення конференції у Генуї – з'ясування тактики європейських держав.

Другий. Постанова Надзвичайної сесії Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету від 27 січня 1922р. щодо Генуї:

- голова делегації – Ленін;
- співголова – Чичерін;
- члени делегації – 13 чоловік (Україну представляв Раковський, нарком з іноземних справ).

Третій. Німецько-радянські переговори ***в Берліні:***

1 квітня 1922р. (субота) – прибуття делегації;

2 квітня (неділя) – переговори з завідуючим Східним відділом МЗС – бароном Мальцаном.

3. квітня – переговори Чичерін – Литвинов: Вірт – Ратенау.

Висновок: без переговорів у Берліні *1-3 квітня* не було б *Рапалло 16 квітня*.

Четвертий момент. 7 квітня Еберт (рейхспрезидент) призначив делегацію в Геную:

Вірт – канцлер	} 10.04. – Вірт виступив як голова делегації
Ратенау – міністр закордонних справ	
Гермес – міністр фінансів	
Шмідт – міністр господарства	

Рапальський договір (Росія - Німеччина) 16 квітня 1922р.

Стаття №1: протиріччя регулюються на наступних засадах:

- а) взаємно відмовляються від відшкодування воєнних сплат;
- б) відносини ... будуть врегульовані на основах взаємності;
- в) відмовляються від сплати на утримання військовополонених.

Стаття №2: Німеччина відмовляється від претензій до російських територій.

Стаття №3: Поновлення дипломатичних та консульських відносин.

Стаття №4: Врегулювання взаємних торгівельних та господарських відносин...

Стаття №5: «у доброзичливому дусі взаємно йти назустріч господарським потребам обох країн».

Стаття №6: Договір вступає в силу *негайно*.

П'ятий момент:

16 травня – Рапальський договір ратифікувала Росія.

4 липня 1922р. *його* було ратифіковано у Німеччині.

2. Згідно рішення репараційної комісії у *листопаді* 1923 року – з 14 січня 1924р. – створено **два** комітети щодо зобов'язань Німеччини:

перший (з стабілізації марки) – на чолі з Чарльзом Дауесом (директор морганівського банку в Чикаго);

другий (повернення до Німеччини капіталів)
очолив Мак-Кенна (Англія).

9 квітня 1924р. – комісія надала **рекомендації** відомі як «план Дауеса»:

- кордони Німеччини залишаються у межах Версальського договору;

- надати позику Німеччині – 800 млн. зол. марок;

- загальна сума репарацій з Німеччини (у 1924-25 – 1 млрд. марок).

- репарації пропонувалося отримувати за рахунок підвищення цін на цукор;

тютюн;

пиво;

спиртні напої.

- вводилася посада Генерального комісара (*Джільберт* - США)

Лондонська конференція: 16 липня – 16 серпня 1924р. (Англія; Франція; Італія; Японія; США; Португалія; Німеччина; Румунія; Югославія):

1. план економічної евакуації Франції Рура;

2. питання про репарації.

План Дауеса вступав у силу **30 серпня 1924р.:**

I доповнення (після Лондона) – втілення плану до життя;

II доповнення – Франція продовжила отримання репарацій на 37 років (за Версалем – до **1930р.**);

III – евакуацію Рура закінчити до 22 жовтня 1924р.

IV – про санкції щодо Німеччини у разі невиконання плану.

Значення «Плану Дауеса»:

1. план ставив під англійсько-американський контроль економіку Німеччини;
2. погіршення соціального становища населення країни (тривалість робочого дня – 10-12 годин);
3. мілітаризація економіки Німеччини (у 1929 році 13 країн Ліги Націй сповістили про те, що Німеччина є головним постачальником зброї).

Розділ IV. Міжнародні відносини та зовнішня політика в роки світової економічної кризи (1929-1933 роки).

1. Створення «центрів» війни на Далекому Сході та в Європі.
2. Фашизація Італії та Німеччини.

Література:

1. Алатри П. Происхождение фашизма. – М., 1961.
2. Сантарелли Е. История итальянского фашизма. – Т. 1-2. – М., 1962.
3. Лопухов Б.Р. История фашистского режима в Италии. – М., 1977.
4. Бланк А.С. Старый и новый фашизм. – М., 1982.
5. Филатов Г.С. Фашизм, неофашизм и антифашистская борьба в Италии. – М., 1984.
6. Чёрная Л. Коричневые диктаторы. – М., 1992.
7. Луи де Ионг. Немецкая пятая колонна во второй мировой войне. – М., 1958.
8. Мазуров И.В. Японский фашизм. – М., 1996. – 158с.
9. Ян Кершоу. Гитлер. – М., 1997. – 320с.
10. Бенито Муссолини. – М., 1999 – 128с.

1. Міжнародні відносини 1929-1933 років набули напруженого характеру, що пояснювалося наступним:

1. посилилася боротьба за ринки споживання;

2. загострення протиріч між окремими країнами;

3. переможені у першій світовій війні Німеччина, Австрія, Угорщина, Болгарія

практично відмовились від виплати репарацій;

4. Версальська система фактично потерпіла крах.

Які ж конкретні факти та дії провідних країн характеризують систему міжнародних відносин в означений період?

По-перше, 11 лютого 1929р. у Парижі зібралася нарада експертів щодо перегляду «плану Дауеса». Головував президент електротехнічного тресту Моргана американський банкір *Юнг*.

Було розроблено документ, який увійшов в історія як «*план Юнга*»: сума німецьких репарацій становила *113,9 млрд. марок* із щорічною виплатою по *2 млрд.* протягом 37 років. ^① («план Юнга» знизив внески Німеччини на *20 %* у порівнянні з «планом Дауеса»).

По-друге, в політичних та дипломатичних колах визрів проект створення пан-Європи. 17 травня 1930р. міністр закордонних справ Франції *Бріан* звернувся до 27 країн Європи з пропозицією організувати Європейський федеральний союз. Французька сторона вважала, що зі створенням пан-Європи її позиції значно посиляться. Другою стороною французького плану пан-Європи була антирадянська направленість.

По-третьє, 19 березня 1931 року Австрія та Німеччина підписали угоду про митний союз. Це викликало занепокоєність у Європі, особливо у Франції, яка вбачала в цьому перший крок до *аншлюсу* (насильницьке приєднання).

До 1932 року світова економічна криза досягла апогею. Переможені та «обділені» після першої світової війни країни почали заявляти про свої претензії. Осінню 1931 року перший крок до війни зробила Японія. Зупинимось на цьому детальніше, враховуючи те, що про фашистський рух в

---

1. Протопопов А.С. ... История международных отношений ... - М., 2001. – С. 229.

Японії, його концепцію, в порівнянні з італійським та німецьким, українським дослідником відомо значно менше.

Ідеологом фашистського руху в Японії вважають *Кіта Іккі* (справжнє ім'я Кіта *Терудзіро*; Іккі - псевдонім). Його праця, що була надрукована у 1923 році під назвою «План реконструкції Японії», вважається своєрідною біблією фашизму. Головна ідея концепції Кіта – розповсюдження «японізму» (тобто, виключність японської нації) на весь світ.

Організатором японського фашизму стає Окава *Сюмей* (син лікаря, займався індійською філософією, директор управління Департаменту дослідження економіки Східної Азії). Першою організацією фашистського типу – по своїм цілям, завданням, методам вважається засноване у *серпні 1919 року* товариство «Юдзонся»^① (переклад назви складний – «Товариство сумніваючихся»; засновники – Окава Сюмей, Мацукава Кометаро, Кіта Іккі).

До середини 1923 року товариство «Юдзонся» розпалося; наприкінці 1924 року Окава Сюмей створює нову організацію «*Гьоміся*». В цьому ж – 1924 році Кіта Іккі, відійшовши від Окава, створює бойову організацію (разом з Нісіда Міцугу, Татібана Масаакі, Тацукава Сідзуо) під назвою «*Хакурокай*» («Товариство білого вовка»). Ідеї фашизму були сформульовані так у «Хакурокай»:

«Вирішувати всі соціальні проблеми за допомогою фізичної сили, на засаді справедливості та лицарського духу».^②

Відомо, що японська воєнщина вирішила розпочати війну з подій в Китаї.

В ніч з 18 на 19 вересня 1931 року японські війська розпочали воєнні дії і вранці 19 вересня були вже в Мукдені. Доля Північно-Східного Китаю була вирішена.

---

1. Мазуров И.В. Японский фашизм. – М., 1996. – С.74.

2. Танин О., Иоган Е. Военно-фашистское движение в Японии. – М., 1933. – С. 92.

Не слід забувати і про Меморандум генерала Танака (*літо 1927 року*) – повна назва документа – «Меморандум про засади позитивної політики в Маньчжурії та Монголії», а головний зміст якого – неприпустимість з боку Японії об'єднання Китаю та позбавлення його незалежності.

Саме так на Далекому Сході створився центр війни, перший, але не останній. У небезпечному напрямку розвивалися події і в Європі.

Якщо програмою агресії для Японії став «Меморандум Танака», то для Німеччини це була «Моя боротьба» Адольфа Гітлера, яка була надрукована у 1924 році. ① Відомий російський дослідник фашизму Лев Безименський датує появу «Майн Кампф» 1925 роком та вважає її «біблією нацизму». ②

Прослідкуємо дії Гітлера від *30 січня 1933 року*, коли він став рейхсканцлером. Перед тим як перейти до здійснення зовнішньополітичних планів, фашисти почали «зміцнювати» своє внутрішнє становище у країні: організував підпалення рейхстагу, вони 27 лютого 1933 року звинуватили в цьому комуністів; 14 березня було заарештовано Ернста Тельмана ③ (його вбили у *серпні 1944 року*); з 21 вересня до 23 грудня 1933 року відбувався *Лейпцигський процес* по звинуваченню Георгія Дімітрова та його товаришів у підпаленні рейхстагу – суд змушений був виправдати їх.

На міжнародній арені уряд Гітлера вважав за необхідне продемонструвати намагання до співтовариства.

15 липня 1933 року був підписаний «Пакт чотирьох» - про співпрацю Ангії, Франції, Німеччини та Італії.

---

1. Протопопов А.С. ... История международных отношений. – М., 2001. – С. 235.

2. Лев Безыменский. Разгаданные загадки третьего рейха. – М., 1981. – С. 35.

3. Вили Бредель. Эрнст Тельман. Политическая биография. – М., 1955. – 207с.

14 жовтня 1933 року Німеччина вийшла з Ліги Націй.

Після зустрічі Муссоліні та Гітлера 14-15 червня 1934 року у Венеції було остаточно вирішено питання про **аншлюс** Австрії. Проти цього виступив федеральний канцлер, міністр закордонних справ Австрії **Енгельберт Дольфус**; **30 червня 1934 року** його було вбито у власному кабінеті нацистами (аншлюс було здійснено 11-12 березня 1938 року).

І знову «політичне замовлення» - **9 жовтня 1934 року** у Марселі вбивають міністра закордонних справ Франції Барту та короля Югославії Олександра (був прихильником системи колективної безпеки). Замінивши Барту **Лаваль** відкрито симпатизував гітлерівській Німеччині.

Таким чином, і в Європі було створено «вогнище» війни завдяки агресії фашистських Італії та Німеччини і бездіяльності європейських урядів, перш за все, Франції та Ангії.

2. Фашизація Італії та Німеччини.

Кроки фашизації Італії пропоную розглядати не взагалі, а аналізуючи та співставляючи конкретний фактологічний історичний матеріал.

Принциповою датою цього процесу є **23 березня 1919 року**, коли у **Мілані** Муссоліні створив «Фашио ді комбаттіменто» («Союз боротьби»). Додамо, що майже одночасно такі ж союзи було організовано у Парме, Туріні, Вероні та інших містах.

Подальші події щодо поступової фашизації країни у 1919-1922 роках розвивалися наступним чином.

Перше. 9 жовтня 1919 року у Флоренції було проведено I з'їзд фашистів – рух Муссоліні нараховував 56 фашио («союзів»), які об'єднували 17 000 чоловік.

Звертають на себе увагу вимоги, що містяться у Програмі з'їзду:

- загальне виборче право;
- скасування призначеного королем сенату;
- восьмигодинний робочий день;
- податок на капітал;

- проведення зовнішньої політики, спрямованої на підвищення авторитету Італії у світі.^①

Друге. На виборах 15 травня 1921 року до парламенту з 535 місць – націоналісти та фашисти отримують 225.

Муссоліні до парламенту обраний двічі:

- у Мілані він набирає 124 918 голосів
- у Болон'ї – 172 491 голос.

Третє. У квітні 1922 року Національна фашистська партія («рух» було перетворено на «партію» 12 листопада 1921 року)^② нараховує 320 000 чоловік: 170 000 – представники «середнього» класу (буржуа, мешканці міст); 80 000 – селянство; 70 000 – робітничий клас.

Четверте. Стезя, яка привела Муссоліні до влади, - це «похід на Рим» 27-30 жовтня 1922 року.

27 жовтня – 26 000 фашистів починають з Неаполя та Мілану похід на Рим.

28 жовтня – прем'єр Луїджі Факта намагається за допомогою 28 000 солдат чинити опір.

29 жовтня – Муссоліні отримує телеграму: «Його Величність король запрошує Муссоліні терміново прибути до Риму для формування нового кабінету міністрів».

30 жовтня. О 10⁴² потягом з Мілану прибуває Муссоліні. До Віктора Емануїла III він звертається з наступними словами: «Я повертаю Вашої Величності Італію часів Вітторіо-Венето...» (у жовтні 1918 року перемога італійців на австрійському фронті).

До 19⁰⁰ – Муссоліні сформував уряд.

П'яте. 16 листопада 1922 року 306 голосами проти 116 Муссоліні

---

1. Бенито Муссолини. – М., 1999. – С. 40.

2. Цецилия Кин. Итальянский ребус. – М., 1991. – С. 39.

добивається довіри палати депутатів до свого уряду («бівуачна промова»).

24 листопада 196-ма голосами проти 19 Муссоліні отримує довіру сенату.

6 квітня 1924 року завдяки новій – мажоритарній виборчій системі фашисти отримали у парламенті 355 мандатів; інші партії – 176.

Щодо фашизації Німеччини, пропоную Вам, прочитавши ксерокопії матеріалів з книг Луїса де Іонга «Німецька п'ята колона» (М., 1958); Ендрю Ротштейна «Мюнхенський зговір» (М., 1959); Льва Безименського «Розгадані загадки третього рейху» (М., 1981); Яна Кершоу «Гітлер» (Ростов-на-Дону, 1997); «Долі ХХ століття. Беніто Муссоліні» (М., 1999), та занотував до зошиту окремі моменти досліджень, в усній формі відповіді на питання про коріння, суттєвість, причини, характер та особливості гітлерівського фашизму (студенти отримують ксерокопії матеріалів наукових досліджень).

Розділ V. Міжнародні відносини та зовнішня політика напередодні та в період другої світової війни.

1. Англійсько-французька дипломатія та італійсько-німецька агресія: хто проти кого?
2. Велика Вітчизняна війна 1941-1945 років.
3. Міжнародні конференції періоду другої світової війни. Мета та результати.

Література:

1. Якобсон Г.А., Тэйлор А. Вторая мировая война: два взгляда// С нем. и англ. – М., 1995.
2. Уткин А.И. Черчилль. – М., 1997.
3. Уткин А.И. Рузвельт. – М., 2000.
4. Кравченко Е.А. Народный фронт во Франции. – М., 1972.
5. Борисов Ю.Б. Новейшая история Франции. – М., 1966.
6. Смирнов В.П. Новейшая история Франции. – М., 1979.
7. Кертман Л.Е. Чемберлен и сыновья. – М., 1990.
8. Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. – М., 1985.
9. Тегеран – Ялта – Потсдам. Сборник документов. – М., 1971.
10. Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. – Т.1. – М., 1994.
11. Фляйшхауэр И. Пакт. Гитлер, Сталин и инициатива германской дипломатии. 1938-1939. – М., 1991.

1. 1939 рік був вирішальним у боротьбі за мир. Залишалася надія на те, що західні країни і, перш за все, Велика Британія та Франція, запровадять дії щодо запобігання війни. Але події розгорталися інакше.

У січні 1939 року прем'єр-міністр Чемберлен і міністр закордонних справ Галіфакс, відвідавши Рим, висловилися про припинення боротьби республіканців в Іспанії. У лютому 1939 року англійський уряд визнав уряд Франко, незабаром теж саме зробила Франція. Водночас вони висунули вимогу до республіканського уряду припинити опір італійсько-німецьким силам і капітулювати. Саме так була скоєна ще одна зрада. «Іспанські події» яскраво свідчили про те, що саме англійсько-французька дипломатія фактично «капітулювала» перед військово-політичною агресією фашистських Німеччини та Італії.

15 березня 1939 року, в порушення попередніх обіцянок, війська Німеччини окупували Чехословаччину (вона припинила своє існування: Чехію та Моравію було включено до складу рейху; Словаччину проголошено «незалежною» державою). ^① Відомо, що у правлячих колах як Англії, так і Франції добре розуміли небезпечність цього кроку, але, на жаль, політичне розуміння та мудрість ні в Лондоні, ні в Парижі не взяли верх.

Тим часом Німеччина швидкими темпами нарощувала військове виробництво. У 1938 році вона виплавляла 24% сталі та 22% чавуну всього виробництва капіталістичного світу.

Після окупації Чехословаччини настала черга Польщі. Перш за все, Гітлер вимагав повернення Німеччині порту – Данциг (Гданськ). Не відставала в своїх «територіальних зазіханнях» й Італія, яка після початку 7 квітня 1939 року окупації Албанії, включила її до складу своєї країни. ^②

---

1. Теміров Ю.Т., Шикова Л.В. Всесвітня історія ХХ століття. – Донецьк, 1998. – С. 34.

2. Бенито Муссоліні. – М., 1999. – С. 86.

У квітні 1939 року Гітлер підписав так званий «Білий план» про підготовку та завдання німецьких збройних сил на 1939-1940рр. Наміри Гітлера відомі – спочатку розгромити Францію, потім направити всі сили проти СРСР.

22 травня 1939 року Італія (міністр закордонних справ граф Чіано) та Німеччина (міністр закордонних справ Ріббентроп) підписали договір про військово-політичний союз («Сталевий пакт»), який безпосередньо був спрямований проти Англії та Франції. Цей крок дуже занепокоїв, насамперед, англійську дипломатію. Підтвердженням цьому – переговори червня – серпня 1939 року міністра закордонних справ Великої Британії Галіфакса – з представником німецького уряду Вольвітатом (необхідно нагадати про відповідні переговори весною та влітку 1939 року між англійсько-французькими представниками, з одного боку, та радянськими – з іншого).

Підкреслимо, що секретність переговорів, стає в цей період повсякденним атрибутом дипломатії будь-якої країни.

23 серпня 1939 року було підписано договір про ненапад між Німеччиною та СРСР (відомий як «пакт Молотова-Ріббентропа») із відповідними секретними протоколами, зміст яких до сьогодні є об'єктом обговорення вчених Росії, України, Білорусі та Польщі.

28 вересня 1939 року був підписаний договір про дружбу і кордони між СРСР та Німеччиною.

Але 1 вересня 1939 року, після нападу Німеччини на Польщу, розпочалася друга світова війна.

Звернемо увагу на цікавий факт – **25 серпня 1939 року** Муссоліні надіслав Гітлеру телеграму наступного змісту: «У випадку якщо Німеччина нападе на Польщу, а Франція та Великобританія застосують відповідні дії, Італія не буде приймати участі у війні». ① Муссоліні також нагадував, що втручання в католицьку Польщу є грубим порушенням умов «Сталевого

---

1. Бенито Муссоліні. – М., 1999. – С. 87.

пакту». На жаль, все це вже мало турбувало і не могло зупинити Адольфа Гітлера.

Які головні події міжнародних відносин з 1 вересня 1939 року до 22 червня 1941 року?

Перше. В зв'язку з розгромом Польщі **17 вересня 1939 року** війська СРСР зайняли землі Західної України та Західної Білорусі.

Друге. Військовий конфлікт та війна між Радянським Союзом та Фінляндією **30 листопада 1939 року – 12 березня 1940 року** (було укладено мирний договір).

Третє. **Квітень – 10 травня – 22 червня 1940 рік:** окупація Німеччиною Данії, Норвегії; вторгнення до Голландії, Бельгії, Люксембурга; капітуляція Франції (10 червня 1940 року вступила у війну Італія).

Четверте. 27 вересня 1940 року підписання у Берліні пакту про спільні дії Німеччини, Італії, Японії (Європа «підпадала» під вплив Германії та Італії; Східна Азія – під дії Японії).

Після бомбардування Англії з 15 серпня до 15 вересня 1940 року; капітуляції Франції; невдалих переговорів у листопаді 1940 року Молотова з керівниками Німеччини (розподіл сфер впливу з метою створення союзу проти Великої Британії); занадто обережної політичної дипломатії США щодо фашистських країн, Гітлер зрозумів, що настав час діяти проти головного супротивника у міжнародних справах – проти Радянського Союзу.

2. Про Велику Вітчизняну війну написана величезна кількість літератури.

Зосереджу увагу на деяких принципових моментах.

Перше. Хронологічно війна відбувалася з 22 червня 1941 року до 9 травня 1945 року (підписання Німеччиною акту про капітуляцію).

Друге. У війні проти СРСР приймали участь Німеччина, Італія, Угорщина, Румунія, Фінляндія.

Третє. Створення у травні – червні 1942 року антифашистської коаліції СРСР – Англія – США.

Четверте. Капітуляція у *вересні 1943 року* Італії.

П'яте. Відкриття *6 червня 1944 року* другого фронту (висадка англійсько-американських військ у Нормандії).

Шосте. Вступ *8-9 серпня 1945 року* СРСР у війну з Японією та підписання нею *2 вересня 1945 року* акту про капітуляцію.

3.

Назва конференції	Дата проведення	Учасники	Мета та результати конференції
Конференція представників СРСР, США та Англії з питань взаємних воєнних постачань (м. Москва)	29 вересня – 1 жовтня 1941р.	СРСР, США, Велика Британія	Взаємна воєнно-економічна допомога. Домовленість з питань про військове постачання, яка була зафіксована у протоколі конференції.
Вашингтонська конференція Декларація Об'єднаних Націй (м. Вашингтон)	22 грудня 1941р. – 14 січня 1942р. 1 січня 1942р.	26 країн	Підписана Декларація Об'єднаних Націй. Проголошувалось, що перемога над фашизмом необхідна для захисту життя, свободи та незалежності народів.
Тегеранська конференція голів урядів трьох країн.	28 листопада – 1 грудня 1943р.	США, СРСР, Велика Британія	Розглянуто найважливіші питання війни та повоєнного устрою. Особлива увага приділена відкриттю другого фронту. Підіймалися німецьке та польське питання. Прийнята

			«Декларація про Іран» (повна незалежність, суверенітет і територіальна цілісність країни).
Конференція в Думбартон-Оксі (м. Вашингтон)	21 серпня – 28 вересня 1944р.	США, Велика Британія, СРСР, Китай.	Підготувала пропозиції про створення міжнародної організації із збереження миру та безпеки, проект Уставу та інші матеріали (у подальшому організація отримала назву - ООН).
Кримська (Ялтинська) конференція голів урядів трьох держав	4-12 лютого 1945р.	СРСР, США, Велика Британія	Детально розглянуто ситуацію на фронтах, з'ясовано перспективи воєнних дій проти Німеччини. Затверджено проекти узгоджень «про зони окупації Німеччини та про управління Великим Берліном», «Про контрольний механізм у Німеччині». Франція на рівних правах була допущена до складу великих союзних держав. Прийнято порядок умов капітуляції Німеччини. Розглянуто польський та югославський питання. Визначено термін вступу СРСР у війну з Японією. Прийнята «Декларація про звільнену Європу».
Конференція Об'єднаних націй в Сан-Франциско	25 квітня – 26 червня 1945р.	США, Велика Британія, СРСР, Китай, Україна, Білорусь (всього – 50 країн - засновників)	Прийняття Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Потсдамська конференція голів урядів трьох держав	17 липня – 2 серпня 1945р.	СРСР, США, Велика Британія	З’ясована сумісна політика учасників антигітлерівської коаліції щодо німецького питання. Встановлено польсько-німецький кордон по річці Одер. Підписано спеціальне узгодження про репарації. Дипломатична боротьба навколо майбутнього державного устрою Німеччини. Потсдамська Декларація 26 липня 1945р. (від імені урядів США, Великобританії, Китаю) про капітуляцію Японії.
---	----------------------------	----------------------------	--

Розділ VI. Головні напрямки зовнішньої політики Великої Британії.

1. Зовнішньополітична концепція Англії на початку «холодної війни» (фактори сприяння).
2. Великобританія: шлях до Європейського співтовариства.

Література:

1. Великобритания. Под ред. С.П. Мадзоевского ...- М., 1981.
2. Володин С. Англия в современной мировой политике. //Международная жизнь. – 1984. - №6. – С. 56-64.
3. Симонов В.А. Британия без туманов. – М., 1985.
4. Колосов Г.В. Военно-политический курс Англии в Европе. – М., 1984.
5. Барановський В.Г. Западная Европа: военно-политическая интеграция. – М., 1988.
6. Матвеев В.М. Великобритания: итоги политики консерваторов. – М., 1986.
7. Зовнішня політика Великобританії. – В кн.: Камінський А. Вступ до міжнародних відносин. – Львів, 1995.

1. Друга світова війна та її закінчення сповіщали про кінець «класичної» британської політики балансу сил, яку Лондон практикував протягом попередніх століть.

Починаючи фактично з XV ст., відколи Англія ризикнула стати *континентальною європейською великодержавою* і сформувала себе як велика морська держава, основним принципом британської зовнішньої політики був баланс сил, як у європейському, так і в глобальному масштабах.

Цьому сприяло наступне:

Перше. Географічне положення, яке відкривало Англії морські шляхи і давало змогу контролювати виходи із Північного і Балтійського морів.

Друге. Морський флот, який гарантував силову перевагу і домінування Лондона на океанах і морях.

Третє. Успішність та ефективність британської політики балансу сил, недопущення виникнення на континенті іншої держави, яка загрожувала б національним інтересам Англії.

Четверте. Принцип балансу сил був не тільки серцевиною воєнної і зовнішньополітичної доктрини Великобританії, а й функціональною проекцією самої британської політичної ментальності, яка на базі англійського національного характеру витворила специфічну імперську політичну культуру.

П'яте. Політика балансу сил між Німеччиною і Францією в параметрах європейського континенту в 1930-х роках, що прискорило відродження німецького капіталізму в його гітлерівській формі (згадаймо відвідування Чемберленом Гітлера, підштовхування до розв'язання війни на Сході і, як наслідок, - Мюнхен 1938-го року).

Шосте. Поява на міжнародній арені у передвоєнні часи нових великодержав – США і СРСР. У листопаді 1943 року після конференції у Тегерані У. Черчілль писав: «... я зрозумів якою малою ми є нацією. Там я сидів з великим російським ведмедем з одного боку, і великим американським буйволем, - з другого, а між ними двома сидів малий англійський осел, який єдиний знав правильну дорогу додому ...»^①

Сьоме. Зміна акцентів у американсько-англійських відносинах. Ф. Рузвельт не при одній нагоді давав зрозуміти Черчіллеві, що «американці» не потребують «греків» (тобто англійців) для їхньої нової «Римської імперії». ^②

---

1. Камінський А. ... - С. 132.

2. Там само. – С. 133.

Новою зовнішньополітичною концепцією Великобританії стала політика «рівноваги сил», головними базами якої мали бути, з одного боку. – Співдружність націй, а з другого – «об'єднана Європа».

2. Розглянемо «європейську концепцію» Черчілля. Саме Черчілль був автором і архітектором «Європейської концепції» Лондона.

У розпалі війни (1942 – початок 1943pp.) Черчілль висунув ідею створення «Ради Європи» (*Council of Europe*).

Після 1945 року Черчілль стає активним речником об'єднання Європи. Його виступи у Цюриху 1946 року, у Лондоні 1947 року і Гаазі 1948 року мали широкий резонанс у Західній Європі і у світі.

Власне у Лондоні 1947 року він започаткував «Об'єднаний європейський рух» (*United Europe Movement*), а 1949 року за його ініціативою виникла «Рада Європи» як асамблея для діалогу між парламентаристами.

В ті часи Черчілль часто говорив про «Сполучені Штати Європи», але в цю назву він мало вкладав конкретного змісту.

Саме у цій площині концепція Черчілля пересікалась із подібною концепцією де Голля, який теж висунув проект європейської єдності «від Атлантики до Уралу».

Генерал де Голль вимагав, щоб Франція стала лідером об'єднаної Європи; був переконаний, що політика Англії – це продовження політики, закріплення гегемонії Вашингтона в Європі.

До речі, спільним для Черчілля і де Голля було:

- загальні концептуальні формулювання і підкреслення *державної суверенності* їх країн.

В цілому, англійська – *черчіллівська* – європейська політика виглядала половинчатою, недостатньою, сирою у порівнянні з французькими європейськими планами *Жана Моне* - хресного батька Європейського співтовариства, *Роберта Шумана* – міністра закордонних справ Франції, *Рене Плевена* – французького прем'єра, які пропонували об'єднану Європу у

формі *наднаціональних економічних, мільярних і політичних інтегрованих систем.*

У 1955 року Англія включилася у формування Західноєвропейського союзу (*Western European Union*) – йшлося про конкретні оборонні цілі.

Переломним моментом в еволюції англійської європейської політики був Римський договір *березня 1957 року*, який створив Спільний ринок.

Англії погодилися з фактичним станом речей у зовнішній політиці і пішли за приповідкою: «*If you can't beat them join them*» (якщо не можеш їх перемогти, приєднуйся до них).

У січні 1973 року Великобританія остаточно вступила в Європейське співтовариство.

Розділ VII. Формування та реалізація основних напрямків міжнародних відносин та зовнішньої політики США у повоєнний період.

1. Фактори впливу та зовнішньополітичний механізм США.
2. Доктрина Трумена, план Маршала. Створення НАТО.
3. Політика «холодної війни» за часів президентства Д. Ейзенхауера (1953-1956; 1957-1961pp.)

Література:

1. Овинников Р.С. Зигзаги внешней политки США. – М., 1986. – 399с.
2. Бэрнд Грайнер. Американская внешняя политика от Трумэна до наших дней. – М., 1986. – 176с.
3. Жуков Юрий. СССР – США. – М., 1988. – 319с.
4. Федосеев А.А. Современная американская буржуазная политология: истоки, традиции, новации. – Ленинград, 1989. – 215с.
5. Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. – Свердловск, 1990. – 544с.
6. Усачев И.Г. Джон Фостер Даллес. – М.: Мысль, 1990. – 302с.
7. Пахненко Г. Анатомия одного политического решения (к 45-летию плана Маршалла) //Международная жизнь. – 1992. - №8-9.

1. Вивчення зовнішньополітичного механізму США базується на наступних офіційних документах:

- Ради Національної Безпеки – щорічна доповідь «Стратегія національної безпеки в новому віці»;
- Міністерства оборони – «Щорічне послання міністерства оборони до президента і конгресу»;

- Держдепартаменту – «Сполучені Штати. Стратегічний план з міжнародних справ»;
- ЦРУ – «Щорічна доповідь директора ЦРУ для розвідувального співтовариства Сполучених Штатів».

Щоб детально не аналізувати всі ці джерела – документи, зауважимо, що на думку всіх названих державних структур США, **головними** характеристиками ХХІ століття є:

1. глобалізація;
2. безліч «викликів» та ризиків;
3. лідерство США як найбільш могутньої країни світу.

В зв'язку з цим, висуваються **три стратегічних** завдання (Америки):

- а) безпека;
- б) процвітання;
- в) демократія.

Ці завдання практично співпадають з **трьома категоріями** інтересів США:

- життєві;
- важливі;
- гуманітарні.

Розглянемо, як приклад, головний зовнішньополітичний документ Держдепартаменту США «Стратегічний план з міжнародних справ» (1999 року), який складається з 16 пунктів, а саме:

1. Регіональна стабільність (посилити безпеку США).
2. Зброя масового знищення (скоротити загрозу США).
3. Відкриття ринків (збільшити торгівлю ...).
4. Експорт США (розширення до 1,2 трлн. дол. наприкінці ХХІ ст.).
5. Глобальний ріст та стабільність.
6. Економічний розвиток (сприяти економічному зростанню).

7. Американські громадяни (захищати безпеку).
8. Мандрювання та міграція (керувати процесом в'їзду іммігрантів та відвідувачів до США).
9. Міжнародні злочини (зменшити вплив міжнародного злочину на США).
10. Нелегальне постачання наркотиків (скоротити).
11. Контртероризм (скоротити вплив на США).
12. Демократія та права людини (відкрити політичні системи та суспільство для демократичної практики).
13. Гуманітарна допомога (надавати її жертвам кризи та лиха).
14. Навколишнє середовище (забезпечити стійкість глобального середовища).
15. Народонаселення (досягнути стабільного зростання).
16. Здоров'я (захищати здоров'я людей).

Фактично, все вищезазначене є відповідними факторами впливу (в тому чи іншому ступіні) на зовнішньополітичний механізм США.

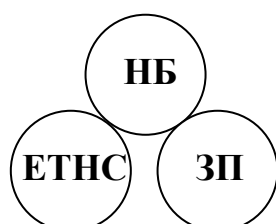
Якщо казати більш спрощено, то на зовнішню політику (ЗП) безпосередньо впливають:

- національна безпека (НБ);
- економіка, торгівля, навколишнє середовище (ЕТНС).

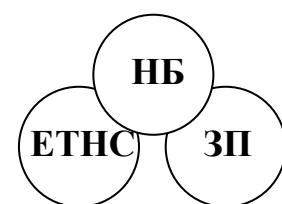
Зверніть увагу *на еволюцію* зовнішньополітичного механізму.

Графічно це виглядає так.

На початку ХХ ст.

Сучасність

Висновки щодо взаємозв'язку – **наявні**. Стосовно механізму здійснення зовнішньої політики США то їм виступає Президент та Держсекретар, спираючись на концепцію вищезгаданих державних установ; при цьому треба враховувати, що Президент виступає як стратег, Держсекретар як тактик здійснення зовнішньополітичної стратегії.

2. «*Доктрина Трумена*» була викладена президентом США **12 березня 1947 року** на об'єднаному засіданні обох палат Конгресу та зводилася до надання фінансової допомоги урядам Греції і Туреччини у розмірі **400 млн. дол.** на боротьбу з «комуністичною безпекою».

Програма Трумена була закріплена **законом** від 15 травня 1947 року, відповідно з яким були підписані американсько-грецька та американсько-турецька угоди (**20 червня та 12 липня**).^①

«Доктрина Трумена» фактично була першою офіційною стратегією «стримання комунізму».

Німецький дослідник **Бернд Грайнер** у своїй книзі «Американская внешняя политика от Трумэна до наших дней» наголошує на тому, що доктрина Трумена була «концептуальною та практичною підготовкою до здійснення весною 1948 року «плану Маршала» і утворенню НАТО...»^②

План Маршала. Загальновідомим є факт, що план зводився до надання країнам Європи (з 1948 – до 1952рр.) американської допомоги у розмірі 13 млрд. доларів.

Хотів би зробити два уточнення:

Перше: насправді план було розроблено групою Держдепартаменту під керівництвом Діна Ачесона;^③

---

1. Современные США. Энциклопедический справочник. – М., 1988. – С. 263.

2. Б. Грайнер. Американская внешняя политика ... М., 1986. – С. 26.

3. Карманная энциклопедия Hutchinson. – М., 1995. – С. 328.

Друге: головна причина допомоги – «загроза комунізму» в Європі.

Зупинимось більш детальноше. 5 червня 1947 року Держсекретар Джордж Маршалл у виступі перед асоціацією колишніх студентів Гарвардського університету, підкреслюючи тяжке становище Європи, наголосив на її «наслідках для економіки США». ①

Цей план виявився далеко «не безкоштовним сиром» для Європи. Наприклад, у **липня 1948 року** була підписана англійсько-американська угода про проведення «плану Маршалла». Згідно **статті 2** Англії нав'язувалися виробничі програми, які не відповідали її інтересам. **Стаття 4** зазначала, що всі надходження від плану вносяться до спеціального фонду, який контролювали США. **Стаття 5** торкалася проникнення США у колоніальні володіння Англії. ②

У 1950-ому році англійський уряд відмовився від американської допомоги за «планом Маршалла».

Організація Північноатлантичного Договору (НАТО) була створена 4 квітня 1949 року у Вашингтоні як військово-політичний союз 12-ти країн у противагу СРСР (США, Англія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Канада, Італія, Португалія, Норвегія, Данія, Ісландія). ③

У 1952 році до НАТО приєдналися Греція та Туреччина, у 1955 – ФРН.

У 1966 році з військових структур НАТО вийшла Франція, у 1974 році – Греція. Штаб – квартира знаходиться в Брюсселі.

---

1. The New York Times. – 1947. – 6 June.

2. Трухановский В.Г. Новейшая история Англии. – М., 1958. – С. 443-444.

3. America. A Concise History. – New York, 1999. – P. 755.

3. Відомо, що у **січні 1953 року** до влади у США прийшла адміністрація «республіканців» Д. Ейзенхауера. Держсекретар Дж. Ф. Даллес (1953-1959рр.) поспішив заявити про те, що політика «стримування комунізму» не виправдала себе. У своїй доповіді від **12 січня 1954 року** Даллес пропонував «ядерну силу» як головну в арсеналі зовнішньої політики Сполучених Штатів.

Одне з домінуючих завдань зовнішньополітичного курсу Ейзенхауера-Даллеса полягало в тому, щоб зв'язати як можна більшу кількість держав Близького Сходу та Азії військовими зобов'язаннями з США.

Вищезгаданий німецький дослідник Грайнер пише: «У 1955 році було заключено Багдадський пакт, перейменований у **1959 році** (після виходу з нього Іраку) в СЕНТО, членами якого були США, Англія, Туреччина, Пакистан та Іран».

Далі *Грайнер* підкреслює, що «СЕНТО було зв'язуючим званом між НАТО та *СЕАТО*, створеної для «оточення» КНР у **1954 році** за ініціативи Даллеса з участю США, Англії, Австралії, Нової Зеландії, Філіппін, Франції (вийшла у **1967 році**) та Пакистану (залишив організацію у **1972 році**). **Так виникла організаційна структура всесвітньої мережі американських військових баз**».^①

Другий термін свого президентства Ейзенхауер почав зі зверненні із спеціальним посланням до Конгресу (5 січня 1957 року), головне в якому – методи дій адміністрації щодо країн Близького та Середнього Сходу.

Нова доктрина увійшла в історію як «доктрина Ейзенхауера-Даллеса»; вона була прийнята на засіданні обох палат Конгресу США **9 березня 1957 року**.

Найбільш важливими пунктами «*доктрини*» були:

- звинувачення СРСР щодо його близькосхідної політики;

---

1. Б. Грайнер. Американская внешняя политика. – М., 1986. – С. 39.

- пропонувалося співробітництво США з арабськими країнами «у розвитку економічної могутності для збереження національної незалежності»;^①

- здійснення «програми військової допомоги та співробітництва»;

- використання «збройних сил США для забезпечення та захисту територіальної цілісності та політичної незалежності».

Сказано – зроблено:

1958 рік – США втручаються у справи *Лівана*;

1959 рік – акція проти Панами;

1959 рік – спроба усунення уряду Куби.

На жаль, свої зовнішньополітичні помилки Ейзенхауер визнав занадто пізно, коли у **січні 1961 року** виступив про небезпеку військово-промислового комплексу (ВПК) США.

---

1. Современные США. Энциклопедический справочник. – М., 1988. – С. 265.

Питання до іспиту

1. Міжнародні відносини наприкінці XIX – напочатку XX століть.
2. Воєнно-політичні союзи напередодні першої світової війни та їх характеристика.
3. Локальні війни наприкінці XIX – напочатку XX століть.
4. Балканські війни 1911-1913рр.
5. Причини та характер першої світової війни.
6. Перша світова війна та Україна.
7. Вплив першої світової війни на систему міжнародних відносин.
8. Діяльність «Рад» на Паризькій конференції 1919-1920рр.
9. Версальський договір та його характеристика.
10. Версальська система.
11. Колоніальний розподіл світу за Версальською системою.
12. Військові та репараційні постанови Версальського договору.
13. Генуезька конференція 1922 року та її значення.
14. План Чарльза Дауеса.
15. Дауесізація Німеччини.
16. Створення «центрів» війни на Далекому Сході та в Європі (1930-ті роки).
17. Фашизація Італії.
18. Фашизація Німеччини.
19. План Юнга.
20. Аншлюс Австрії.
21. Лондонська конференція 1924р. та «план Дауеса».
22. Англійсько-французька дипломатія 1936-1939рр.
23. «Сталевий пакт» 1939р.
24. Пакт Молотова-Ріббентропа: таємна дипломатія?
25. Міжнародні відносини періоду Великої Вітчизняної війни 1941-1945рр.

26. Мюнхенський договір 1938 року.
27. Вашингтонська конференція 1941-1942рр.
28. Тегеранська конференція 1943 року.
29. Конференція у Думбартон-Оксі 1944 року.
30. Кримська (Ялтинська) конференція 1945 року.
31. Конференція Об'єднаних Націй в Сан-Франциско.
32. Потсдамська конференція 1945 року.
33. Фактори, що впливають на формування зовнішньої політики США.
34. Роль президента США у зовнішньополітичному процесі.
35. Місце Конгресу у розробці зовнішньої політики Америки.
36. «Атомна дипломатія» у повоєнний період.
37. «Доктрина Трумена».
38. План Маршалла.
39. Війна в Кореї (1950-1953рр).
40. Політика Канади після другої світової війни.
41. Зовнішня політика Великої Британії (1945-1960рр).
42. Зовнішня політика Ш. де Голля.
43. Зовнішня політика Італії у повоєнний період.

Загальні джерела та література.

1. Ключников Ю.В., Сабанин А. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях. – Ч. 1. – М., 1925.
2. Проблема общественного прогресса и социального идеала в общественной жизни конца XIX и XX столетий. Хрестоматия. – Вып. 1. – М., 1990.
3. Гренвилл Дж. История XX века. Люди, события, факты. /Пер. с англ. – М., 1999.
4. История XIX века. /Под ред. Лависса и Рамбо. Т. 5-6 – М., 1938. Т.-6-8. – М., 1939.
5. История дипломатии. – Т.1-3. – М., 1961-1965.
6. Норман Дейвис. Європа. Історія. /Пер. з англ. – К., 2000
7. Оскар Егер. Всемирная история. – В. 4-х т. Новейшая история. – СПб., М., 1999.
8. Согрин В.В., Патрушев А.И., Токарев Е.С., Фадеева Т.М. Либерализм Запада XVII – XX веков. – М., 1995.
9. Григорьева И.В. Источниковедение новой и новейшей истории стран Европы и Америки. – М., 1984.
10. Петряев К.Д. Курс лекций по истории Франции, Германии, Англии, США. – М., 1967.
11. Берти Ф.Л. За кулисами Антанты. Дневники британского посла в Париже. 1914-1919. – М., Л., 1927.
12. Пуанкаре Р. На службе Франции. Воспоминания за 9 лет. – М., 1935.
13. Фош Ф. Воспоминания (Война 1914-1918 гг.) – М., 1939.
14. Любина Г.И. Россия и Франция. – М., 1996.
15. Виноградов В.Н. Дэвид Ллойд-Джордж. – М., 1970.
16. Мортон А.Л. История Англии. Пер. с англ. – М., 1950.

17. Вильгельм II, император германский. Мемуары. События и люди. 1878-1918. – М., Пг., 1923.
18. Авертян А.С. Русско-германские дипломатические отношения накануне первой мировой войны 1910-1914. – М., 1985.
19. Ерусалимский А.С. Бисмарк. Дипломатия и милитаризм. – М., 1968.
20. Субботин Ю.Ф. Россия и Германия: Партнеры и противники. – М., 1991.
21. Халльгрубер А., Берглар П. Выдающиеся политики. Отто фон Бисмарк. Меттерних. /Пер. с нем. – Ростов-на-Дону, 1998.
22. Канделоро Дж. История современной Италии. /Пер. с итал. В 7 т. – М., 1975. – Т.4, 5.
23. Кин Ц.И. Италия на рубеже веков: Из истории общественно-политической мысли. – М., 1980.
24. Серов О.В. От Тройственного союза к Антанте: итальянская внешняя политика и дипломатия в конце XIX – начале XX века. – М., 1983.
25. Яхимович З.П. Внешняя политика Италии в 1908-1914 гг. – М., 1973.
26. Пристер Е. Краткая история Австрии. /Пер. с нем. – М., 1952.
27. Рубинштейн Е.И. Крушение Австро-венгерской монархии. – М., 1963.
28. Россия и Испания: Документы и материалы. 1667-1917. В 2 т. – М., 1991-1997.
29. Болховитинов Н.Н. США: проблемы истории и современная историография. – М., 1980.
30. Бродский Р.М. Дальневосточная политика США накануне первой мировой войны. – М., 1968.
31. Гершов З.М. Вудро Вильсон. – М., 1983.
32. Иноземцев Н.Н. Внешняя политика США в эпоху империализма. – М., 1960.

33. Уткин А.И. Дипломатия Вудро Вильсона. – М., 1989.
34. Гримм Э.Д. Сборник договоров и других документов по истории международных отношений на Дальнем Востоке (1842-1925) – М., 1927.
35. Игнатъев А.В. Русско-английские отношения накануне первой мировой войны (1908-1914гг.) – М., 1962.
36. Розенталь Э.М. Дипломатическая история русско-французского союза в начале XX в. – М., 1960.
37. Чубарьян А.О. Европейская идея в истории. Проблемы войны и мира. – М., 1987.
38. Альдрованди Марескотти Л. Дипломатическая война. Воспоминания и отрывки из дневника (1914-1919 гг.) /Пер. с итал. – М., 1944.
39. Вильсон В. Мировая война. Версальский мир. – М., 1923.
40. Ллойд Джордж Д. Военные мемуары. – Т.1.-6./Пер. с англ. – М., 1934-1938.
41. Хауз Э. Архив полковника Хауза (1914-1917 гг.) /Пер. с англ. Т.1-4. – М., 1937-1947.
42. Готлиб В.В. Тайная дипломатия во время первой мировой войны. – М., 1960
43. Первая мировая война. Пролог XX века. – М., 1998.
44. Зайончковский А. Мировая война 1914-1918 гг. – Т.3. – Схемы (составил комбриг А. де - Лазари). – М., 1939.
45. Арбатов Г.А. Общественная наука и политика. – М., 1998.
46. Ковальский Н.А. Иванова И.М. Католицизм и международные отношения. – М., 1989.
47. Филитов А.М. «Холодная война». Историографическая дискуссия на Западе. – М., 1991.
48. Итвелл Дж., Карлссон М... Не просто ще один вступ: Політична економія розширення ЄС на Схід. – К., 1999.
49. Європейський союз. Словник – довідник /Ред. М. Марченко/. – К., 2005.

Хронологія подій

(Міжнародні відносини та зовнішня політика у 1919-1955рр.)

1919р., 18 січня – 1920р., 21 січня – Паризька мирна конференція.

1919р., 28 липня. – Підписано Версальський договір з Німеччиною.

10 вересня. – Сен-Жерменський мирний договір з Австрією.

27 листопада. – Договір Неїсський з Болгарією.

1920р., 4 червня. – Тріанонський мирний договір з Угорщиною.

10 серпня. – Севрський мирний договір з Туреччиною.

1921р., 12 листопада – 1922р., 6 лютого – Вашингтонська конференція.

1921р., 13 грудня. – У рамках Вашингтонської конференції підписано Договір чотирьох держав (США, Великобританії, Франції та Японії).

1922р., 6 лютого. – У рамках Вашингтонської конференції підписано Договір п'яти держав (США, Великобританії, Франції, Японії та Італії).

10 квітня – 19 травня. – Генуезька конференція.

16 квітня. – РРФСР і Німеччина уклали в Рапалло договір.

1923р., січень. – Франція та Бельгія окупували Руську область Німеччини.

1924р., серпень. – Лондонська конференція схвалила план Дауеса.

1925р., 5-16 жовтня. – Локарнська конференція.

1926р., 24 квітня. – СРСР та Німеччина уклали договір про нейтралітет і ненапад.

1928р., 27 серпня. – У Парижі підписано багатосторонній договір, що забороняв війну як знаряддя національної політики (пакт Бріана – Келлога, названий за прізвищами його ініціаторів – міністра іноземних справ Франції Бріана й Держсекретаря США Келлога).

1929р. – А. Бріан запропонував план федеративного об'єднання європейських держав (план пан-Європи).

1930р. – Проект Курциуса (міністр іноземних справ Німеччини) й Шобера (міністр іноземних справ Австрії) про укладення між двома країнами митного союзу.

1931р. – Агресія Японії в Північно-Східному Китаї (Маньчжурії).

1932р. – Проголошено «незалежну державу» Маньчжоу-Го.

Червень-липень. – На Лозаннській конференції Німеччину звільнено від репараційних платежів.

1933р., березень. – Японія вийшла з Ліги Націй.

Жовтень. – Представників Німеччини відізвано з конференції по роззброєнню. Німеччина оголошує про вихід з Ліги Націй.

1935р. – Німеччина в односторонньому порядку ввела загальну військову повинність.

Травень. – Франція та СРСР, Чехословаччина та СРСР підписали договори про взаємну допомогу у випадку агресії.

Червень. – Англійсько-Німецька морська угода.

1935-1936рр. – Агресія Італії проти Ефіопії.

1936р. – Німеччина ввела війська до Рейнської демілітаризованої зони.

Жовтень. – Підписано німецько-італійську угоду про спільні дії з основних питань міжнародної політики. Виникла «вісь» Берлін – Рим.

Листопад. – Німеччина і Японія підписали Антикомінтернівський пакт.

1936 – 1939рр. – Італійсько-німецьке втручання у громадянську війну в Іспанії.

1937р. – Японія вторглася до Центрального Китаю. Італія приєдналася до Антикомінтернівського пакту.

1938р., березень. – Аншлюс Австрії.

30 вересня. – Підписано Мюнхенський договір. Гітлер, Муссоліні, Чемберлен і Даладье передали Судетську область Чехословаччини Німеччині.

1939р., березень. – Чехословаччина припинила своє існування.

23 серпня. – Молотов і Ріббентроп підписали Договір про ненапад між Радянським Союзом і Німеччиною.

28 вересня. – СРСР і Німеччина уклали Договір про дружбу та кордони.

1939р. – Напад фашистської Німеччини на Польщу. Початок другої світової війни (1.09). Англія та Франція оголосили війну Німеччині, почалася «дивна війна» (3.09).

1940р. – Німеччина захопила Данію (квітень) і Норвегію (квітень-червень). Німецькі війська вторглися у Бельгію, Голландію та Люксембург (10.05). Капітулювала Франція (22.06).

1941р. – Московська конференція представників СРСР, Великобританії та США (29.09 – 1.10). Німеччина напала на СРСР (22.06). Японська авіація бомбардувала Перл-Харбор (7.XII).

1942р. – 26 держав підписали Декларацію організації Об'єднаних Націй (1.01). Сталінградська битва (17.07.1942 – 02.02.1943). Перемога англо-американських військ у Ель-Аламейн (жовтень-листопад).

1943р. – Тегеранська конференція глав урядів СРСР, США і Великобританії (28.11 – 1.12).

1944р. – Відкрито другий фронт в Європі (6.06).

1945р. – Кримська конференція «великої трійки» (4-11 лютого). Підписано Акт про беззастережну капітуляцію Німеччини (8.05). Підписано Акт про капітуляцію Японії (2.09). США скинули атомні бомби на Хіросіму (6.08) і Нагасакі (9.08).

1946р., 5 березня. – У. Черчілль проголосив промову в м. Фултон (США), яка стала маніфестом «холодної війни».

1947р., лютий. – На Паризькій конференції підписано мирні договори з союзниками Німеччини в Європі – Болгарією, Угорщиною, Італією, Румунією й Фінляндією.

1947р., 5 червня. – Обнародовано «план Маршалла».

Листопад. – Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію про створення на території Палестини двох держав – арабської та єврейської.

1948р. – 1-а арабо-ізраїльська війна. Ізраїль захопив більшу частину арабської Палестини, у тому числі Новий Єрусалим.

1949р., 4 квітня. У Вашингтоні відбулася церемонія підписання Атлантичного пакту, виникла організація Північноатлантичного договору (НАТО).

1950-1953рр. – Війна в Кореї.

1951р., 7 вересня. – На конференції в Сан-Франциско підписано мирний договір з Японією.

Вересень. – Украдено Тихоокеанський пакт безпеки (АНЗЮС), який об'єднав США, Австралію та Нову Зеландію.

1954р., 20 липня. – У Женеві укладено угоди між Демократичною республікою В'єтнам (ДРВ), з одного боку, Південним В'єтнамом і Францією – з іншого.

Вересень. – Створено Організацію договору Південно-Східної Азії (СЕАТО).

1955р., квітень. – У Бандунгу (Індонезія) працювала конференція колишніх колоніальних народів. Ініціаторами скликання виступили Індія, Пакістан, Цейлон, Бірма та Індонезія.

Англійсько-український словник основних термінів.

Acquis communautaire – Доробок Співтовариства

Applicant countries – Країни-кандидати

Assent Procedure – Процедура погодження

Barcelona Process – Барселонський процес

Codecision procedure – Процедура спільного ухвалювання рішень

Common Foreign and Security Policy, CFSP – Спільна зовнішня політика та
безпекова політика

Common market – Спільний ринок

Common Strategy – Спільна стратегія

Competition – Конкуренція

Congress of Europe – Європейський конгрес

Cooperation procedure – Процедура співпраці

Council of the European Union – Рада Європейського Союзу

Deepening – Поглиблення

Economic and Monetary Union, EMU – Економічний та монетарний союз

Enlargement – Розширення

European Bank for Reconstruction and Development, EBRD – Європейський
банк

European Neighbourhood Policy – Європейська політика сусідства

Founding treaties – Основоположні угоди

Globalisation of the economy – Глобалізація економіки

High Representative for the CFSP – Верховний представник з питань спільної
зовнішньої та безпекової політики;

Intergovernmental Conference – Міжурядова конференція;

Justice and home affairs – Правосуддя та внутрішні справи;

Kyoto Protocol – Кіотський протокол;

Laeken Declaration – Лаекенська декларація;

Maastricht Treaty – Маастрихтська угода;

North Atlantic Treaty Organisation, NATO – НАТО (Організація північноатлантичного договору);

Opt Out / Opting out – Право на неучасть;

Political and Security Committee – Комітет з питань політики та безпеки;

Precautionary Principle – Запобігання принцип

Qualified Majority Voting, QMV – Кваліфікована більшість;

Social Policy Agreement – Договір з соціальної політики;

Social Protocol – Соціальний протокол;

White Papers – Білі книги;

Yaounde Convention – Яундеська конвенція.

Міжнародні відносини та зовнішня політика в афоризмах
(держави, закон, політика, дипломатія, національні особливості)

Держава гине тоді, коли перестає відрізняти поганих від хороших.

Антисфен із Афін

Як у людини, так і в державі найтяжча хвороба та, що починається з
ГОЛОВИ.

Пліній Молодший

Чим ближче держава до падіння, тим більша кількість її законів.

Тацит

Будь-який уряд, що діє без погодження тих, ким він править, -
вичерпна формула рабства!

Джонатан Свіфт

Піднесення або занепад держав майже завжди залежить від сміливості
та розуму їх керівників.

Наполеон (Бонапарт)

Держава – не Бог. Вона не має права відбирати те, що не може
повернути.

Антон Чехов

Перша з найбільш демократичних доктрин заключається в тому, що
всі люди цікаві.

Гілберт Кім Честертон

Демократія спроможна привести до встановлення найжорстокійшої диктатури.

Фрідріх Август фон Хайек

Немає такого закону, який би задовольнив усіх.

Катон Марк Порцій Цензорій

Ми повинні бути рабами законів, щоб стати вільними.

Цицерон Марк Туллій

Суттєвість закону – любов до людини.

Уіл'ям Шекспір

Ми захоплюємось давниною, але живемо сучасністю.

Овідій

Історія повторюється. Це один із її недоліків.

Кларенс Стюард Дарроу

Історії належить не судити, а пояснювати. Історія не суддя, а адвокат.

Бенедетто Кроче

Мудрий не той, хто знає багато, а той, чиї знання корисні.

Есхіл

Хоробрість – це терпіння.

Тамерлан

Політика – мистецтво створювати факти, шуткуючи підкоряти собі події та людей. Користь – її мета, інтрига – засіб... Зашкодити їй може тільки порядність.

П'єр Огюстен Бомарше

У політики немає серця, а є лише голова.

Наполеон (Бонапарт)

Відмінність державного діяча від політика в тому, що політик орієнтується на наступні вибори, а державний діяч – на наступне покоління.

Уінстон Черчилль

Людину, яка зовсім не цікавиться політикою, ми вважаємо не скільки лояльною, стільки ні на що не здатною.

Перікл

Добре навчає говорити той, хто навчає добрим справам.

Сенека Луцій Анней (Молодший)

Бувають люди, яким знання латинської мови не заважає залишатися віслюками.

Мігель де Сервантес Сааведра

Будь-яка дипломатія є продовженням війни іншими засобами.

Чжоу Еньлай

Той хто навчається дипломатії повинен вивчити три речі: говорити французькою мовою, нічого не говорити і казати неправду.

Карл Людвиг Берне

Дипломат – це чесна людина, яку направляють у чужу країну брехати заради благополуччя своєї батьківщини.

Гордон Уоттон

Гарний дипломат завжди пам'ятає, що він повинен забути.

Гарольд Макміллан

Американець – людина, яка робить що-небудь, тому що так не робили раніше.

Марк Твен

Британці – єдиний народ у світі, який любить, коли йому говорять, що справи йдуть кепсько.

Уінстон Черчилль

Француз сумує, коли ніхто не поділяє його думки, а також й тоді, коли він сам знаходиться в кімнаті.

Ганна Луїза Жермена де Сталь

Традиції тим і добрі, що їх можна порушувати.

Бернард Шоу

Німці живуть, щоб працювати, в той час як інші народи працюють, щоб жити.

Гаррі Прокноу

Російська історія до Петра Великого-одна паніхіда; а після Петра – одна кримінальна справа.

Федір Тютчев

У характері російської людини, - самої не бути щасливою, але намагатись зробити щасливими всіх.

Абдурахман Авторханов

Хто хоче зрушити світ, нехай зрушить себе!

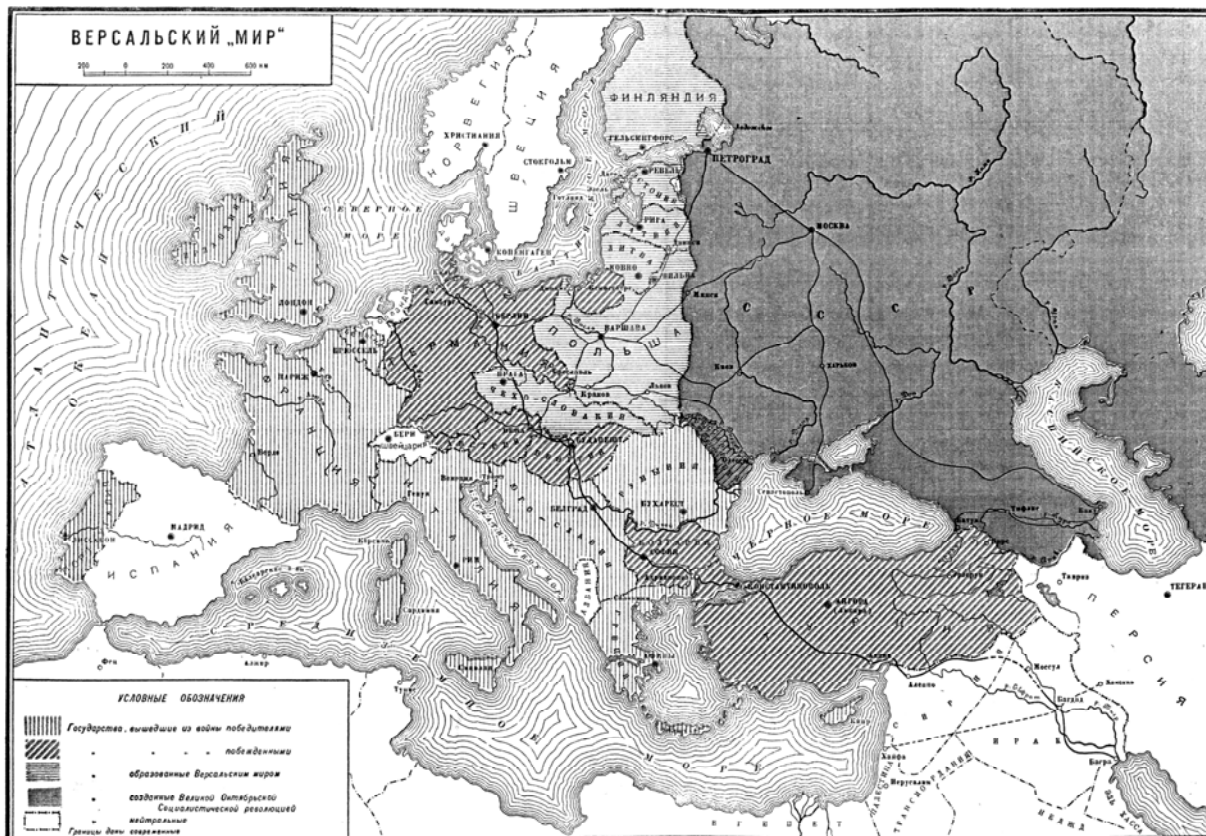
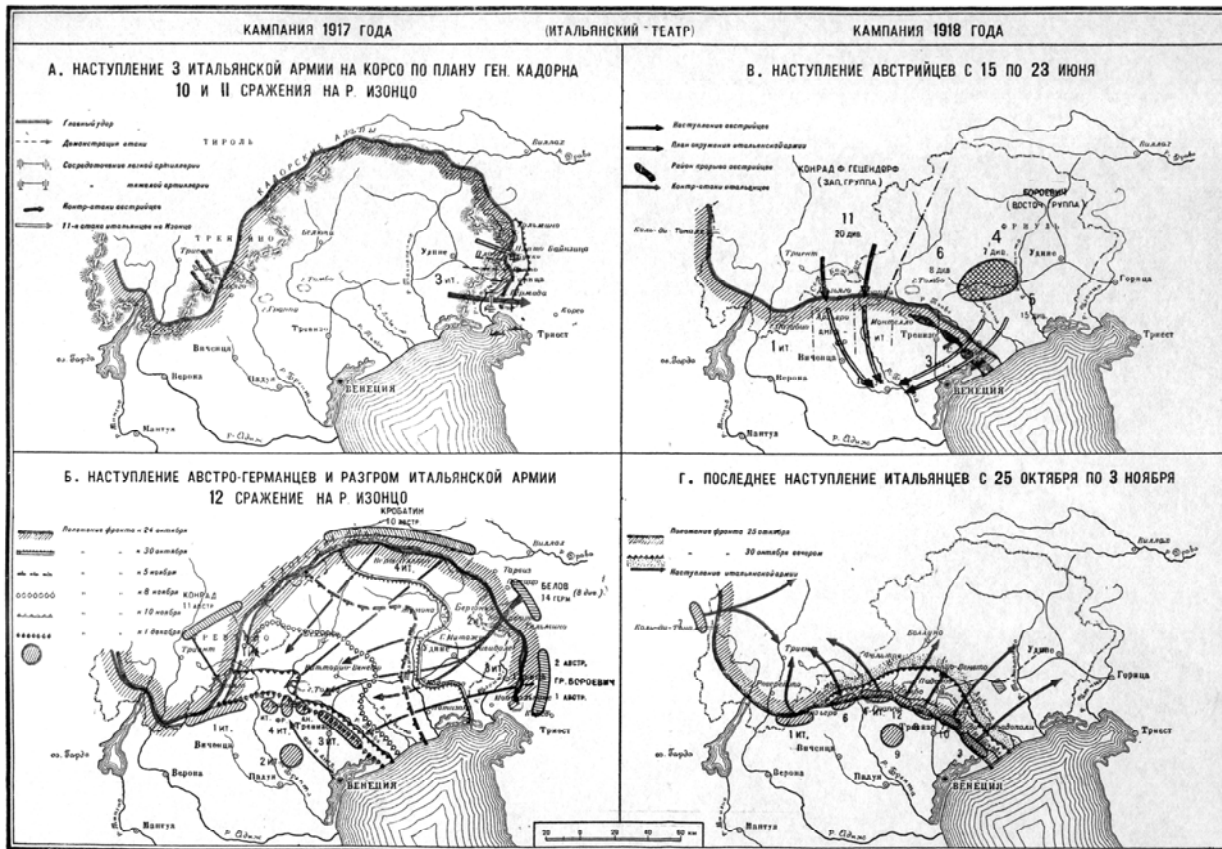
Сократ

Заключення

«Чому б ти не навчав, - роби це коротко», - заповідав римський поет першого віку до н.е. Горацій (Квінт Горацій Флакк). Ризикну сміливістю додати – *кажи* (або пиши) *конкретно*.

Ми живемо сьогодні в той час, коли Старий Світовий порядок вже розпався, а ознак Нового Світового порядку ще не видно. З'явилися новітні фактори міжнародних відносин, які характеризують сучасну перехідну фазу: це й «економічне звільнення» китайського народу – п'ятої частини населення світу з надзвичайним почуттям національної самовизначеності; процес уніфікації країн, перш за все, Західної Європи, який є своєрідним експериментом соціальної інженерії, котра тільки стає демократичною та панєвропейською; підйом та розповсюдження тероризму, проти дій якого людство ще не знайшло «ліків»; загроза природному середовищу Землі ...

Можливо, саме тому, шановний Читач, цей навчальний посібник стане тобі корисним і буде сприяти добрій справі – усвідомленню, вивченню та практичному використанню уроків, помилок, досягнень, досвіду міжнародних відносин та зовнішньої політики першої половини ХХ століття.

В.В. принят.

*Москва
22 сентября 1923.*

РАССЕКРЕЧЕНО.
Опубл. в №... томе
«Док. внеш. пол. СССР»

[Подпись]
Ваше Высочество,

Я счастлив ответить на Ваши прекрасные письма, адресованные мне и Народному Комиссару по Иностранным Дела г. Чичерину, который ~~якогда~~ находится в настоящее время в путешествии в Германии и, будучи осведомлен мною о письме В.В., поручил мне ответить Вам также и от его имени. Приношу Вам мою искреннюю благодарность за исключительно радушный прием, оказанный ^{в Ходейде} нашей торговой делегации, работа которой благодаря благожелательному отношению Вашего высокого и славного отца сможет содействовать сближению наших народов. Г. Астахов сообщил мне о Ваших предшествующих начинаниях для установления сношений между королевством Йемена и Союзом Советских Социалистических Республик, и я рад приветствовать в Вашем лице государственного деятеля, понимающего ^{важность и значение} что установление дружественных отношений и взаимной помощи между народами Востока является залогом их скорейшего развития и укрепления их государственной независимости.

С искренним уважением

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАРОДНОГО КОМИССАРА
ПО ИНОСТРАННЫМ ДЕЛАМ С.С.С.Р.

Л. Карахан

Э.В. принят Мохаммед Сейфуллиеву.

Т. Сталину И.В.

Копия 29
Сов. секретно. Экз. № 2

Товарищу СТАЛИНУ И.В.

МИД СССР представляет проект поправок к американо-английскому проекту мирного договора с Японией. При составлении этих поправок МИД СССР руководствовался Вашими указаниями о необходимости внесения таких поправок, которые опрокинули бы американо-английский проект, показав его несостоятельность как проекта мирного договора.

В соответствии с этим МИД СССР считает необходимым внести на конференции поправки по следующим важнейшим вопросам: по территориальному вопросу (ст.ст. 2 и 3); о выводе оккупационных войск из Японии и о недопущении создания на территории Японии иностранных военных баз (ст.6); о репарациях с Японии (ст.14); о порядке ратификации и порядке вступления мирного договора в силу (ст.23).

Кроме того, считаем необходимым внести несколько новых статей: об укреплении демократических тенденций среди японского народа; о недопущении возрождения в Японии милитаристских и фашистских организаций; о недопустимости для Японии вступать в коалиции или военные союзы, направленные против стран, участвовавших в войне с Японией; об ограничении вооруженных сил Японии; о запрещении военной подготовки населения в размерах, превышающих потребности, установленные мирным договором; о запрещении производства атомного оружия и некоторых других видов вооружений; о недопустимости каких-либо ограничений в развитии мирной промышленности, торговли, судоходства и судостроения Японии; о проливах Лаперуза, Немуро Цугару (Сангарский) и Цусимский.

Проект Постановления ЦК ЕКП/б/ прилагается.

Прому рассмотреть.

15 августа 1951 года.

ЗН-ВХ.

Проект поправок к американо-английскому мирному договору с Японией, представленный МИДом СССР на утверждение И.В. Сталину

TOP SECRET

-2-

of the Soviet Union shall be safeguarded and that China shall retain full sovereignty in Manchuria;

3. The Kuril islands shall be handed over to the Soviet Union.

It is understood, that the agreement concerning Outer-Mongolia and the ports and railroads referred to above will require concurrence of Generalissimo Chiang Kai-Shek. The President will take measures in order to obtain this concurrence on advice from Marshal Stalin.

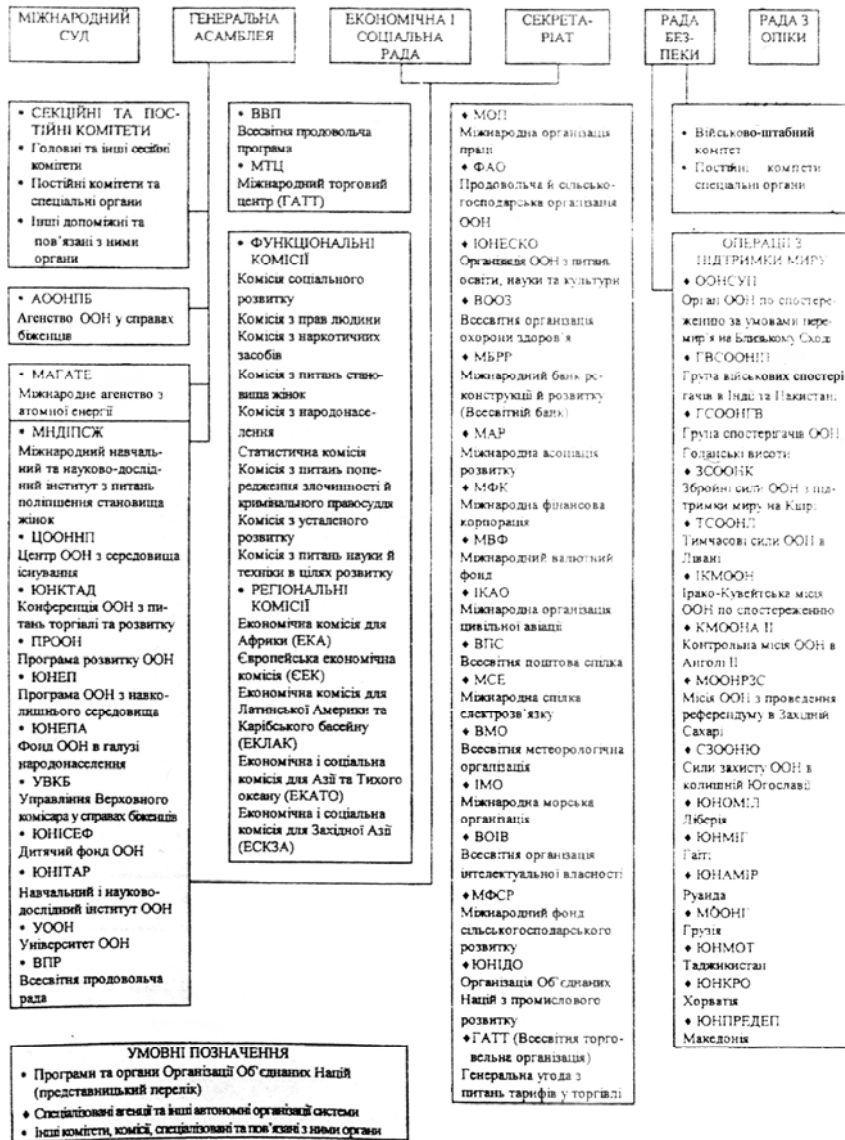
The Heads of the three Great Powers have agreed that these claims of the Soviet Union shall be unquestionably fulfilled after Japan has been defeated.

For its part the Soviet Union expresses its readiness to conclude with the National Government of China a pact of friendship and alliance between the USSR and China in order to render assistance to China with its armed forces for the purpose of liberating China from the Japanese yoke.

February 11, 1945. *W. G. Churchill*
Franklin D. Roosevelt
Kristian Ulfstierna

Последняя страница Соглашения, подписанного И.В. Сталиным,
Ф. Рузвельтом и У. Черчиллем 11 февраля 1945 года

Система Організації Об'єднаних Націй

Зразки заяв МЗС України та прес-центру МЗС України

ЗАЯВА ПРЕС-ЦЕНТРУ МЗС УКРАЇНИ

У черговий раз увагу світової спільноти прикуто до південно-азіатського регіону. 27 травня 1999 року неподалік індійсько-пакистанського кордону збройними силами Пакистану були збиті два індійські літаки.

В Україні з глибокою стурбованістю сприйнято звістку про цей інцидент. Такий розвиток подій викликає занепокоєння, оскільки може мати непередбачувані наслідки.

Ми закликаємо Індію та Пакистан виявляти стриманість і зваженість, утримуватися від поспішних необачних кроків, що можуть спричинити подальшу ескалацію напруженості в регіоні.

За цих умов особливої актуальності набуває необхідність докорінного перегляду позиції Індії та Пакистану щодо розвитку ракетних і військових ядерних програм. В Україні переконані, що беззастережне дотримання обома країнами вимог Резолюції 1172 Ради Безпеки ООН, продовження відкритого і конструктивного діалогу, розпочатого в Лахорі, та активний пошук додаткових заходів з метою розбудови довіри і стабільності в регіоні відповідатимуть інтересам міжнародного миру та безпеки.

Існуючі між Індією та Пакистаном спірні питання мають вирішуватися виключно політичним шляхом. Україна, як головуєча країна в Спеціальній міжнародній групі з проблем ядерних випробувань в Південній Азії, готова активно сприяти досягненню цієї благородної мети.

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ЗАКОРДОННИХ СПРАВ

Управління Державного Протоколу Міністерства закордонних справ України засвідчує свою повагу Посольствам держав-членів Європейського Союзу в Україні і має честь запросити Глав дипломатичних місій взяти участь у зустрічі Прем'єр-міністра України з Послами Держав-членів Європейського Союзу, Канади, Сполучених Штатів Америки і Японії, яка відбудеться 15 травня цього року 15.30 в будинку Кабінету Міністрів України (вул. Грушевського, 12, вхід центральний, 7-й поверх, Мала зала).

Учасники зустрічі будуть поінформовані про підготовку до Третього засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС.

Управління буде вдячне Посольствам за підтвердження участі Глав дипломатичних місій у згаданому заході за телефонами...

Управління Державного Протоколу Міністерства закордонних справ України користується нагодою, щоб поновити Посольствам держав-членів Європейського Союзу в Україні запевнення у своїй високій повазі.

м. Київ, 12 травня 2000 року

Посольствам Держав-членів
Європейського Союзу в Україні
м. Київ

ЗАЯВА МЗС УКРАЇНИ

Україна підтверджує відданість курсу на європейську інтеграцію, невід'ємною складовою якої є подальший розвиток і удосконалення демократичних інститутів, приведення їх у відповідність із загальноєвропейськими нормами і стандартами.

Важливим етапом на цьому шляху має стати Всеукраїнський референдум 16 квітня цього року.

В Україні із задоволенням відзначили відповідні заяви Голови Комітету Міністрів Ради Європи та ЄС, а також висновок Венеціанської комісії, в яких дана позитивна оцінка рішення Конституційного Суду України, а також наступним діям Президента України.

Дисонансом на цьому фоні пролунало обговорення на Парламентській Асамблеї РЄ питання про інституційні реформи в Україні.

Дискусія фактично звелася до обговорення проєкту так званої "рекомендації", який раніше був підготовлений моніторинговим Комітетом ПАРЕ.

МЗС України вважає, що ухвалений за результатами обговорення документ не відображає реальної ситуації в Україні і є зневагою до Конституції, Конституційного Суду та законодавства України, до всіх гілок влади.

Абсолютно неприпустимим є заклик до Президента України відкласти проведення референдуму в Україні, а відтак — порушити Конституцію України та рішення Конституційного Суду.

Рішення ПАРЕ не враховує основні принципи демократії, відповідно до яких носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ, воно ставить під сумнів право народу України визначати і змінювати свій конституційний лад.

Водночас звертає на себе увагу упереджене і вибіркоче виконання висновку Венеціанської комісії, якій самою Парламентською Асамблеєю було доручено провести ретельну юридичну експертизу рішень державних органів України щодо Всеукраїнського референдуму.

Україна не вважає зазначені дії ПАРЕ щодо повноправного члена організації конструктивними.

ПАРЕ не висловлює думку Ради Європи в цілому і тим більше всього Європейського співтовариства, до якого належить Україна.

Незважаючи на ухвалення так званої "рекомендації" ПАРЕ, Україна як повноправний член Ради Європи і надалі плідно співпрацюватиме з усіма її органами з метою подальшого утвердження демократії та прав людини як у нашій державі, так і в Європі в цілому.

**Коментар України щодо Спільної заяви Європейського Союзу
і Сполучених Штатів Америки щодо санкцій проти керівництва
Придністров'я**

МЗС України розглядає Спільну заяву ЄС та США щодо санкцій проти керівництва Придністров'я як прагнення зробити внесок до врегулювання у регіоні.

У контексті занепокоєння стосовно багаторічної неврегульованості Придністровського конфлікту, зрозумілим є намір ЄС та США дати чіткий сигнал щодо необхідності результативних зрушень у триваючому переговорному процесі.

Україна повністю підтримує заклик ЄС і США “до обох сторін конфлікту розпочати інтенсивні переговори з метою пошуку мирного вирішення конфлікту при повній повазі до територіальної цілісності Молдови”.

Це цілком відповідає політичному курсу, який вже протягом багатьох років послідовно і наполегливо проводить Україна у Придністровському врегулюванні.

У зв'язку з цим, слід зазначити, що починають набувати конкретних форм ініціативи, висунуті зацікавленими сторонами останнім часом.

Так, під час засідання Постійної наради експертів, яка відбулася у Республіці Молдова 27—28 лютого, було досягнуто значного прогресу в узгодженні засад врегулювання Придністровського конфлікту на базі федеральної концепції, яка запропонована у Київському документі.

Україна сподівається на досягнення повного розуміння у відносинах між сторонами конфлікту стосовно взаємної відповідальності за стабільність і безпеку в регіоні.

Україна поважає рішення ЄС та США щодо обмежень пересувань та їхнє право запроваджувати будь-які заходи, які вбачаються необхідними для прискорення придністровського врегулювання. Поряд з цим, Україна продовжуватиме здійснювати цілеспрямовану політику в напрямку підтримки переговорного процесу і послідовного виконання своїх обов'язків гаранта і посередника у придністровському врегулюванні, включаючи використання, в разі необхідності, належних заходів впливу у цьому процесі.

МЗС України

ЗАЯВА ПРЕС-СЛУЖБИ МЗС УКРАЇНИ

24 ЛЮТОГО ЦЬОГО РОКУ агентством "Рейтер" була розповсюджена інформація щодо висловлювань заступника міністра закордонних справ Великобританії П. Хейна, в якій міститься звинувачення на адресу України в незаконному постачанні зброї до деяких країн Африканського континенту.

У зв'язку з цим, 26 лютого цього року до МЗС було запрошено Посла Великобританії в Україні Р. Сміта та висловлено прохання офіційно підтвердити або спростувати зазначене повідомлення.

29 лютого цього року під час зустрічі в МЗС з Першим заступником міністра О. О. Чалим Посол повідомив, що пан Хейн не мав наміру звинувачувати Уряд України у порушенні діючих санкцій щодо постачання зброї до африканських країн. На прес-конференції, яка передувала інтерв'ю у "Рейтер", пан Хейн дав чітко зрозуміти, що він не підозрює Уряд України в участі в нелегальній торгівлі зброєю. Під час зустрічі 16 грудня 1999 року Міністр закордонних справ Великобританії також запевнив у цьому Міністра закордонних справ Б. І. Тарасюка.

Під час бесіди було також домовлено, що в рамках запланованих на 15—16 березня цього року українсько-британських консультацій з питань експортного контролю сторони всебічно обговорять проблеми незаконного постачання озброєнь та військової техніки в країни Африки.

Зразки вербальних нот

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ЗАКОРДОННИХ СПРАВ

Управління Державного Протоколу Міністерства закордонних справ України засвідчує свою повагу Посольствам Іноземних держав в Україні і має честь передати запрошення та квитки для Глави дипломатичної місії для участі в урочистій святковій академії, присвяченій 2000-літтю Різдва Христового, яка відбудеться 21 січня 2000 року в Національному палаці "Україна" о 16.00.

У цьому заході братимуть участь Президент України та Міністр закордонних справ України.

Управління Державного Протоколу Міністерства закордонних справ України користується цією нагодою, щоб поновити Посольствам Іноземних Держав в Україні запевнення у своїй високій повазі.

Додаток: запрошення та квитки.

м. Київ, 19 січня 2000 року

Посольствам Іноземних

Держав в Україні

м. Київ

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ЗАКОРДОННИХ СПРАВ

Міністерство закордонних справ України засвідчує свою повагу Міністерству закордонних справ Республіки Замбія і має честь у відповідь на ноту № 306/2000 від 11 квітня 2000 року повідомити про згоду Української Сторони на призначення пана Лісон Потіфер Тембо Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Замбія в Україні за сумісництвом з резиденцією в Москві.

Міністерство закордонних справ України користується нагодою, щоб поновити Міністерству закордонних справ Республіки Замбія запевнення у своїй високій повазі.

м. Київ, "___" червня 2000 року

Міністерство Закордонних Справ

Республіка Замбія

м. Лусака

LEGATION
OF THE MUHAMMADIAN KINGDOM OF YEMEN
MOSCOW

٦٥/٧ - ٧٥
مفوضية الجمهورية العربية اليمنية
موسكو

موسكو في ١ تشرين الاول سنة ١٩٦٢

تمدى مفوضية الجمهورية العربية اليمنية اطيب تحياتها الى وزارة خارجية الاتحاد السوفيتي
وتشرف بان تبلغها بانها تلقت رسميا من حكومة الجمهورية العربية اليمنية بيانا يفيد بان النظام الملكى في اليمن
قد انتهى، واستبدل مكانه بنظام جمهورى ديموقراطى تحت اسم (الجمهورية العربية اليمنية) .
وتوه كد الانباء والمعلومات التى تلقتها مفوضية الجمهورية العربية اليمنية بان الامن مستتب وان النظام
الجديد يلاقى تأييدا شاملا من جميع انحاء اليمن وان القبائل اليمنية اعلنت ولائها التام للنظام الجمهورى
وقد شكل مجلس الثورة فى الجمهورية العربية اليمنية مجلسا للوزراء برئاسة الزعيم عبد الله السلال قائد
الثورة ، كما ان حكومة الجمهورية العربية اليمنية تعهدت بانها تحترم ميثاق الامم المتحدة وكذلك ميثاق
الجامعة العربية ، وان الاضاحيات والمعاهدات التى جرى عقدها من قبل حكومة اليمن البائدة - والتي
لاتستقل اليمن وسيادته - ستظل معمولا بها .
واما فى الميدان السياسى فان الجمهورية العربية اليمنية ستلتزم بسياسة الحياد الايجابى
والتعايش السلمى .

ولذلك فان حكومة الجمهورية العربية اليمنية تنتظر من حكومة الاتحاد السوفيتي الصديق ان
تبادر باعترافها بالنظام الجمهورى والحكومة الجديدة كما هو عادهما فى المبادرة الى تحقيق امانى الشعب
وتتميز مفوضية الجمهورية العربية اليمنية هذه الفرصة فتعرب عن فائق احترامها

احمد عبد الله العمري

الى وزارة خارجية الاتحاد السوفيتي

МИССИЯ ЙЕМЕНСКОЙ
АРАБСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Москва 1 октября 1962 г.

Миссия Йеменской Арабской Республики свидетельствует свое уважение Министерству Иностранных Дел СССР и имеет честь сообщить о получении Миссией официального заявления правительства Йеменской Арабской Республики, в котором говорится о ликвидации монархического режима в Йемене и его замене демократическим республиканским режимом под именем "Йеменская Арабская Республика".

Сведения, полученные Миссией Йеменской Арабской Республики, подтверждают, что в стране установилось стабильное положение и что новый режим встречает единодушную поддержку во всех районах Йемена, а йеменские племена заявили о своей полной лояльности республиканскому режиму.

Революционный Совет Йеменской Арабской Республики сформировал Совет Министров во главе с вождем революции полковником Абдаллой Саллялем. Правительство Йеменской Арабской Республики берет на себя обязательство уважать Устав Организации Объединенных Наций, а также Устав Лиги арабских стран. Сохраняют свое действие договоры и соглашения, заключенные бывшим правительством Йемена и не затрагивающие независимость Йемена и его суверенитет.

В политической сфере Йеменская Арабская Республика будет придерживаться политики позитивного нейтралитета и мирного сосуществования.

В связи с этим правительство Йеменской Арабской Республики ожидает, что правительство дружественного Советского Союза выступит в ближайшее время с признанием республиканского режима и нового правительства, поскольку оно всегда проявляет инициативу в деле осуществления чаяний народов.

Миссия Йеменской Арабской Республики пользуется этим случаем, чтобы возобновить Министерству уверения в своем высоком уважении.

Ахмед Абдалла аль-Амри.

МИНИСТЕРСТВО ИНОСТРАННЫХ
ДЕЛ СОЮЗА ССР. г. МОСКВА.